

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRÓNNY

~~Praca służbowa~~
Egz. nr

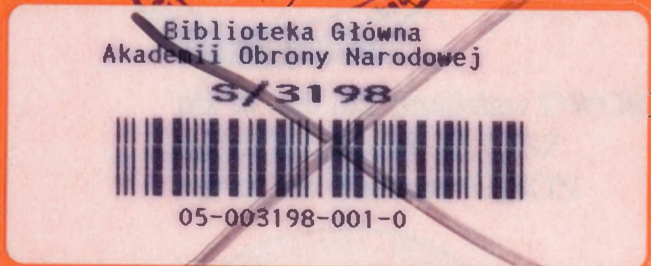
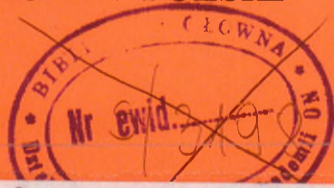
**MODELOWE BADANIA ZAGROŻEŃ
MILITARNYCH BEZPIECZEŃSTWA
POLSKI**

Praca naukowo-badawcza pk. „ZAGROŻENIA”

Etap IV

1-3

**MODEL MONITOROWANIA ROZWOJU
MIĘDZYNARODOWYCH STOSUNKÓW POLITYCZNO-
MILITARNYCH NA POTRZEBY PROGNOZOWANIA
ZAGROŻEŃ POLSKI**

ECKI

WARSZAWA

1996

63951

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

~~Praca naukowo-badawcza~~

Egz. nr

**MODELOWE BADANIA ZAGROŻEŃ
MILITARNYCH BEZPIECZEŃSTWA
POLSKI**

Praca naukowo-badawcza pk. „ZAGROŻENIA”

Etap IV

1-3

**MODEL MONITOROWANIA ROZWOJU
MIĘDZYNARODOWYCH STOSUNKÓW POLITYCZNO-
MILITARNYCH NA POTRZEBY PROGNOZOWANIA
ZAGROŻEŃ POLSKI**

**Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej**

S/3198

05-003198-001-0

ECKI

WARSZAWA

1996

63951

SPIS TREŚCI

	Strona
WSTĘP.....	3
1. ROZWÓJ SYTUACJI POLITYCZNO-MILITARNEJ W OTOCZENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ	4
2. IDENTYFIKACJA PRZYCZYŃ I SYMPTOMÓW POWSTAWANIA ZAGROŻEŃ MILITARNYCH	15
2.1. Ekonomiczne przyczyny powstawania zagrożeń militarnych	18
2.2. Ekologiczne przyczyny powstawania zagrożeń militarnych.....	23
2.3. Społeczne i psychologiczne przyczyny powstawania zagrożeń militarnych	29
2.4. Polityczne przyczyny powstawania zagrożeń militarnych	37
2.5. Wojskowe przyczyny powstawania zagrożeń militarnych	43
3. BADANIE ROZWOJU STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH W ASPEKTCIE PROGNOZOWANIA ZAGROŻEŃ MILITARNYCH	55
3.1. Diagnozowanie	58
3.2. Dozorowanie	58
3.3. Genezowanie	60
3.4. Prognozowanie	60
4. ALGORYTM MONITOROWANIA ROZWOJU STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH	62
PODSUMOWANIE	71
BIBLIOGRAFIA	72

WSTĘP

W poprzednich etapach pracy naukowo-badawczej „ZAGROŻENIA” (Etap I i II) została przedstawiona analiza zagrożeń militarnych oraz ich właściwości. Etap trzeci zawiera koncepcję modelu analityczno-prognostycznego zagrożeń militarnych, uwzględniającą związki przyczynowo-skutkowe oraz prawidłowości (tendencje i trendy) zmian układu sił w środowisku międzynarodowym.

W etapie czwartym przeprowadzono badania, których celem było, na tle ogólnego modelu rozwoju stosunków polityczno-militarnych, ustalenie istotnych cech i właściwości procesów konfliktotwórczych i konfliktów zbrojnych w otoczeniu RP, głównie z punktu widzenia ich podłoża (źródła, tła). Takie podejście okazuje się konieczne do opracowania algorytmu przechodzenia od zagrożeń militarnych do konfliktu zbrojnego (przechodzenia od sprzeczności interesów podmiotów stosunków międzynarodowych, przez sytuacje kryzysowe i kryzysy do sytuacji konfliktotwórczych i konfliktów zbrojnych). Do pełnego wykorzystania modelu analityczno-prognostycznego zagrożeń militarnych jest niezbędne posiadanie zbioru informacji odzwierciedlającej zdarzenia (fakty, zjawiska i procesy) przyczyniające się do powstawania tych zagrożeń. W tym celu zostanie przedstawiona procedura monitorowania rozwoju stosunków międzynarodowych pod kątem identyfikacji zdarzeń, zjawisk i procesów sprzyjających powstawaniu zagrożeń militarnych.

1. ROZWÓJ SYTUACJI POLITYCZNO-MILITARNEJ W OTOCZENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Zmiany sytuacji geopolitycznej przełomu lat 80. i 90., spowodowały, że Polska sąsiaduje od 1994 r. z siedmioma państwami (NRF, Czechami, Słowacją, Ukrainą, Białorusią, Litwą i Rosją)¹. Tym samym kraj nasz znalazł się między najwyżej zorganizowanym systemem jaki tworzy Europa Zachodnia, a zdeintegrowanym byłym Związkiem Radzieckim. Demokratyzacja życia w europejskich państwach byłego Układu Warszawskiego i zadeklarowanie gotowości do włączenia się w zachodnioeuropejskie struktury gospodarcze, polityczne i militarne sprawiły, że Polska znalazła się na styku interesów zarówno najbliższych sąsiadów jak i mocarstw światowych, co jednoznacznie wskazuje, że może być narażona, a nawet stać się obiektem ich oddziaływania politycznego, ekonomicznego i militarnego².

Upadek ZSRR sprawił, że zniknęły ograniczenia i naciski uniemożliwiające przeprowadzenie reform społeczno-politycznych zgodnych z aspiracjami narodu³, oraz zaistniały warunki do zintensyfikowania procesu rozbrojeniowego (Traktat o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych - CFE), i prowadzenia własnej, suwerennej polityki zagranicznej. Podpisane międzynarodowe porozumienia (Karta Paryska, Traktat o Otwartych Przystwo-

---

¹ W 1990 r. przestała istnieć Niemiecka Republika Demokratyczna, w 1991 r. rozpadł się Związek Radziecki, a w 1993 r. podzieliła się Czechosłowacja.

² S. Koziej, F. Wołkowicz, *Podstawowe założenia obronności RP*, AON, DSO MON, Warszawa 1994, s. 3.

³ J. Stempińska, W. Waszczykowski, *Międzynarodowe uwarunkowania bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, AON-MSZ, Warszawa 1994, s. 14.

rzach, Dokument Wiedeński 1994 - CSBM, CFE, Partnerstwo dla Pokoju) spowodowały, że zanikło również niebezpieczeństwo przeprowadzenia zaskakującej, zmasowanej akcji ofensywnej przez którekolwiek z państw sąsiadujących. Jednocześnie rozpad b. ZSRR, rozwiązanie Układu Warszawskiego oraz brak instytucjonalnych, trwałych więzi z euroatlantyckimi strukturami politycznymi, ekonomicznymi i militarnymi sprawiły, że Polska znalazła się w "szarej strefie" bezpieczeństwa.

Podpisanie przez Polskę ze wszystkimi państwami graniczącymi, "Traktatów o Dobrym Sąsiedztwie i Przyjaznej Współpracy", a także z 20. państwami europejskimi oraz USA, Kanadą i Izraelem odrębnych umów o stosunkach wojskowych, doprowadziło do tego, że otoczenie polityczno-militarne Polski jest obecnie względnie bezpieczne. Nie jest to jednak stan, który nie może się zmienić. Przeobrażenia polityczno-militarne w Europie spowodowały zmniejszenie bezpośredniego zagrożenia militarnego, nie wyeliminowały jednak w pełni i na zawsze ich źródeł. Nie można bowiem prowadząc analizy nie uwzględniać obiektywnych, niezależnych od woli politycznej rządów poszczególnych państw, przesłanek hipotetycznego i potencjalnego zagrożenia militarnego.

Polska znalazła się w otoczeniu silnie uzbrojonych państw (Rosja, Ukraina, Niemcy), które nawet po zredukowaniu liczby żołnierzy i posiadanego sprzętu pancernego, artylerii i lotnictwa zgodnie z limitami Traktatu - CFE, posiadały będą potencjał militarny większy od potencjału Polski.

Z przeprowadzonych badań ilościowych przyczyn (G) współczesnych konfliktów zbrojnych wynika, że nie czynnik militarny jest najczęstszą przyczyną powstawania konfliktów zbrojnych. Ich źródła tkwią w sprzecznościach politycznych, ekonomicznych poszczególnych państw i związanych z nimi nierównościami w rozwoju cywilizacyjnym. W dążeniach

wyzwoleńczo-niepodległościowych, rewindykacyjnych, secesjonistycznych, w różnicach etniczno-narodowościowych i religijnych. Niekontrolowane zmiany w tych obszarach (składające się na podłoże polityczne, ekonomiczne, społeczne i militarne) w sprzyjających dla siebie warunkach rodzić mogą potencjalne i realne zagrożenia. Istnieje ryzyko wznowienia waśni historycznych, masowych migracji i tworzenia się międzynarodowej zorganizowanej przestępczości.

Analizując obecną sytuację polityczno-militarną w otoczeniu RP oraz tendencje jej rozwoju, określane przez deklaracje rządów państw sąsiadujących, możemy stwierdzić, że Europa zmierza do osłabienia i stopniowego eliminowania barier i granic między państwami (narodami). Koniecznym jest więc ewolucja istniejącego paktu NATO w kierunku euroatlantyckiego systemu wspólnego bezpieczeństwa. Należy jednak pamiętać, że bez względu na tempo zmian rozwoju sytuacji polityczno-militarnej w Europie, nie ma możliwości pełnego wyeliminowania potencjalnych źródeł napięć i sprzeczności, mogących wywoływać kryzysy grożące przekształceniem się w konflikty zbrojne⁴.

Zagrożenia bezpieczeństwa Polski (nawet w bliższej perspektywie czasowej, np. na przełomie wieków) nie można wykluczyć. Może ono powstać na tle napięć i sprzeczności interesów w obszarze stosunków społeczno-politycznych, finansowo-gospodarczych, narodowościowo-etnicznych⁵,

---

⁴ Np: - mimo przynależności Turcji i Grecji do NATO, między tymi państwami trwa spór o wyspę Cypr;

- rząd turecki wykorzystując armię zwalcza opozycję kurdyjską we własnym kraju.

⁵ Jednym z najpoważniejszych problemów może okazać się problem mniejszości niemieckiej w Polsce. Mimo, że sprawa ta została uregulowana Traktatem polsko-niemieckim z 17.06.1991 r. mniejszość niemiecka w Polsce znajduje się pod wpływem wielu różnych sił politycznych RFN, nie zawsze przychylnych Polsce. Od 1989 r. trwa tendencja do systematycznego podwyższania liczby obywateli polskich deklarujących przynależność do narodu niemieckiego. W latach siedemdziesiątych rząd niemiecki operował liczbą stu kilkudziesięciu tysięcy, w ciągu kolejnych lat wskaźnik ten wzrastał

religijno-kulturowych, ekologicznych i wojskowych⁶. Przemawia za tym wieloaspektowy i wielopłaszczyznowy splot uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, takich jak:

- postępująca anarchizacja życia społeczno-politycznego u wschodnich sąsiadów dysponujących arsenałem nuklearnym;

- niestabilna sytuacja w państwach b. ZSRR i trudny do przewidzenia jej rozwój (w sensie dominacji Rosji⁷ oraz konsekwencji dążeń i aspiracji suwerennościowych państw powstałych i dążących do powstania po rozpadzie ZSRR, przewyższania trudności gospodarczych i sprzeczności społeczno-politycznych, tendencji rozwoju potencjału militarnego i woli jego użycia do rozstrzygnięcia sporów);

- dążenia wielkomocarstwowe Rosji⁸ oraz aspiracje innych państw posiadających broń jądrową;

- aspiracje mocarstwowe Niemiec, Ukrainy, Japonii lub Chin;

- negocjowanie ustaleń traktatowych (będących konsekwencją II wojny światowej) oraz eksponowanie zaszłości historycznych⁹;

---

i obecnie bońskie MSZ otrzymuje, że terytorium RP zamieszkuje ok. 1 mln. obywateli polskich pochodzenia niemieckiego. Sztucznemu zawyżaniu liczby mniejszości niemieckiej w Polsce sprzyja niemiecka polityka przyznawania drugiego obywatelstwa (ok. 250 tys. osób) i wydawania paszportów niemieckich.

⁶ Np: Rosja do zagrożeń militarnych swojego bezpieczeństwa zalicza m.in. poszerzenie bloku wojskowego (NATO), godzącego wg Rosji, w interesy bezpieczeństwa militarnego Federacji Rosyjskiej.

⁷ Wg. analizy niemieckiej Fundacji Erberta - Rosja jest niereformowalna i nie ma większych szans na to, aby w okresie kilku najbliższych lat ograniczyła władzę autorytarną i zapoczątkowała reformy.

⁸ Rosja w opublikowanej w listopadzie 1993 r. doktrynie wojennej zastrzega sobie prawo do interwencji zbrojnej poza swoimi granicami w razie gdy uzna, że dany konflikt zbrojny, lub polityczny, zagraża jej interesom. Ponadto doktryna przewiduje możliwość wykonania przez Rosję uderzenia jądrowego na państwo uznane za agresora, nawet jeśli on nie posiada takiego uzbrojenia, ale jest związane traktatami sojuszniczymi z państwem lub grupą państw posiadających taką broń np. z NATO.

- rozszerzający się krąg państw dysponujących i mogących w przyszłości dysponować bronią jądrową, prognozowany wzrost potencjałów militarnych państw naszego otoczenia, dążenie do zmian ustaleń traktatowych CFE przez niektóre państwa oraz militaryzacja państw czy regionów¹⁰;

- nasilające się nacjonalizmy¹¹, szowinizm¹² i fundamentalizm religijny oraz terroryzm organizacji anarchistycznych, religijnych i mafijnych;

- fakt, że Polska nie przestała być obszarem atrakcyjnym dla sąsiadów w tym znaczeniu, że mogą na nią skierować swoje agresywne zamiary ekonomiczne lub polityczno-wojskowe lub też odtworzenia "przynależnej strefy wpływów"¹³;

Bezpośrednie zagrożenie militarne bezpieczeństwa Polski przez inne państwo, może być konsekwencją zastosowania siłowego rozwiązania

---

⁹ Np: Organizacje ziolkowskie w RFN nadal kwestionują granicę na Odrze i Nysie łużyckiej i domagają się utworzenia autonomii Śląska.

¹⁰ Rosja spełniająca dominującą rolę w WNP, żąda wprowadzenia do układu CFE korzystnych dla siebie zmian ilościowych sprzętu i zasad jego rozmieszczenia w rejonie Kaukazu.

¹¹ Problemy te Polska stara się rozwiązywać zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego. Najczęściej wymienianymi problemami z mniejszościami narodowymi są sprawy mniejszości ukraińskiej i niemieckiej w Polsce. W stosunkach polsko-niemieckich zaniepokojenie może budzić stanowisko rządu niemieckiego, zgodnie z którym problem własności niemieckiej na polskich Ziemiach Zachodnich i Północnych jest "wciąż otwarty i zostanie podjęty w odpowiednim momencie". Stanowisko to nie ma wprawdzie w chwili obecnej żadnych praktycznych konsekwencji, nie można jednak wykluczyć, że problem ten nie będzie elementem przetargowym na etapie finalizowania procedur włączających Polskę do UE.

¹² Np: skandaliczne zachowanie kibiców niemieckich podczas meczu Polska-Niemcy w Zabrzu (4.09.1996 r.), po którym minister K. Kinkiel wystosował do rządu polskiego list przepraszący.

¹³ Jesienią 1993 r. Rada ds. Polityki Zagranicznej - organ przy prezydencie Rosji odpowiedzialny za wypracowanie strategicznych kierunków tej polityki - potwierdziła, że Polska i Europa Środkowa powinny być traktowane jako strefa specjalnych, historycznie uzasadnionych interesów Rosji

sytuacji konfliktowej dla osiągnięcia swoich celów lub wymuszenia pożądaných zachowań. Mogą one zmierzać do:

- wymuszenia na naszych władzach (państwie) określonych działań lub ustępstw, z naruszeniem interesów (kosztem) Polski;

- świadomego doprowadzenia do destabilizacji sytuacji wewnętrznej w Polsce (przez działania ekonomiczne, lub wspieranie opozycji przeciwnej zmianom demokratycznym);

- sprowokowanie wystąpienia zbrojnego naszego państwa w obronie jego racji stanu.

W wypadku zdecydowanej odmowy spełnienia wysuniętych żądań, roszczeń lub innych warunków, i wobec braku obustronnej woli uzyskania satysfakcjonującego porozumienia może dojść do kryzysu w stosunkach międzynarodowych, a nawet konfliktu zbrojnego.

Pośrednie zagrożenie bezpieczeństwa Polski może wystąpić wówczas, gdy stronami będą nasi sąsiedzi, a osiągnięcie celów jedna ze stron zamierza uzyskać na drodze rozstrzygnięć militarnych. Wówczas obszar Polski (nawet przejściowo) może stać się terenem działań wojennych - wbrew naszej woli. W ten sposób Polska może zostać wmanewrowana (uwikłana) w konflikt zbrojny innych państw, ponosząc określone tego konsekwencje.

Brak racjonalnych zachowań ze strony grup społecznych, szczególnie przedstawicieli elit politycznych, wobec przejawów zagrożenia bezpieczeństwa państwa może doprowadzić do interwencji lub inwazji zbrojnej lub konfliktu zbrojnego. Przy czym możliwe są tu różne stopnie eskalacji i form nacisku militarnego oraz drogi dochodzenia do postawionego celu.

Żadne z wyżej wymienionych zjawisk nie może być przez Polskę ignorowane jako potencjalne źródło bezpośredniego lub pośredniego zagrożenia konfliktem zbrojnym. Przemawiają za tym: położenie geopolityczne Polski oraz wewnętrzny i zewnętrzny rozwój zmieniającej się sytuacji społeczno-polityczno-militarnej.

Widzimy więc, że szeroko rozumiana problematyka bezpieczeństwa, powinna stawać się coraz bardziej przedmiotem zainteresowań teoretycznych i badań empirycznych wielu dziedzin nauki. Zdolność przewidywania rozwoju stosunków polityczno-militarnych stanowić może warunek skutecznego przeciwdziałania i zapobiegania sytuacjom konfliktotwórczym. Należy zatem mieć świadomość, że wyobrażenie sobie rzeczy jeszcze nieistniejących, oraz umiejętność diagnozowania symptomów kierunków rozwoju trendów stosunków międzynarodowych, zmieniającej się roli i pozycji państw w świecie, oddziaływania elementów międzynarodowego systemu bezpieczeństwa zbiorowego, oraz kierunków rozwoju potencjału wojskowego państw ościennych i strategii jego wykorzystania w sytuacjach konfliktowych lub kryzysu politycznego, gospodarczego bądź społecznego jest podstawowym atrybutem dobrego zarządzania. Aby jednak panować nad rozwojem sytuacji polityczno-militarnej konieczne jest pełne i wiarygodne rozpoznanie sytuacji. Dotyczy to zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych zagrożeń bezpieczeństwa państwa. Rozpatrywanie zatem bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego i możliwości jego zagrożenia tylko w kategoriach militarnych nie wyczerpuje istoty problemu. Ma ono bowiem charakter interdyscyplinarny i wieloaspektowy. Należy je więc odnosić do wszystkich dziedzin funkcjonowania państwa. Szczególnie jeśli zważy się na fakt, iż wpływ (znaczenie) poszczególnych dziedzin stosunków międzynarodowych na powstawanie zagrożeń militarnych jest

różny i zmienny na przestrzeni lat. Świadczą o tym dobitnie przebiegi dynamiki zmiany częstości występowania przyczyn powstawania konfliktów zbrojnych "G" , oraz ich współczynników konfliktogenności " $K(G_i)$ ".

Współczesne konflikty i akty przemocy zbrojnej pozwalają dostrzec pewne prawidłowości i czynniki, które w mniejszym lub większym stopniu przyczyniają się do ich intensyfikowania lub ograniczenia.

Do czynników negatywnych wzmagających napięcie i sprzyjających konfliktom zaliczyć możemy:

a/ brak jednoznacznie określonych struktur bezpieczeństwa międzynarodowego;

b/ słabość organizacji międzynarodowych, których działalność ma na celu utrzymywanie pokojowych stosunków międzynarodowych;

c/ brak skutecznych mechanizmów egzekwowania postanowień tych organizacji;

d/ brak jedności celów politycznych państw mogących wpływać na zakończenie konfliktu;

e/ dezintegrujące i destrukcyjne czynniki nacjonalizmu;

f/ łączenie nacjonalizmu z religią;

g/ podziały narodowościowe i religijne;

h/ nieprzestrzeganie prawa wojennego;

i/ sprzeczności:

- ideologiczne;

- ustrojowe;

- ekonomiczne;

- etniczne;

- kulturowe;

j/ nierównomierne poziomy rozwoju:

- krajów;
- regionów;
- narodów;
- grup społecznych;

k/ zbrojenia i handel bronią;

l/ łatwość zaopatrywania się we wszelkiego rodzaju uzbrojenie;

ł/ wspieranie opozycji i terroryzmu międzynarodowego;

m/ bezkarne łamanie praw i porozumień międzynarodowych;

n/ niebezpieczeństwo skażenia środowiska naturalnego jednych krajów przez drugie.

Do czynników pozytywnych przyczyniających się do zapobiegania konfliktom zaliczyć możemy:

a/ powszechną dezaprobatę społeczeństw demokratycznych dla użycia przemocy w stosunkach międzynarodowych;

b/ zmianę charakteru konfliktów zbrojnych - przechodzenia od wojen do ograniczonych operacji wojskowych;

c/ zanikanie konfliktów z użyciem sił zbrojnych w rozwiniętych państwach uprzemysłowionych;

d/ deklaracje zmiany struktur NATO z funkcji "wspólnej obrony" w kierunku "wspólnego bezpieczeństwa";

e/ wprowadzenie w życie programu "Partnerstwo dla pokoju";

f/ próby konsolidowania się państw, przeciwko agresorom naruszającym międzynarodowe prawa i porozumienia;

g/ próby przeciwdziałania konfliktom zbrojnym ze strony współdziałających ze sobą państw;

h/ przestrzeganie porozumień o redukcji broni konwencjonalnych w Europie i nierozprzestrzenianiu broni jądrowej;

i/ rozwój broni nieletalnych;

j/ ograniczenie nakładów na zbrojenia;

k/ ścisła kontrola handlu bronią;

l/ zwalczanie światowego terroryzmu;

ł/ dążenie państw wysoko rozwiniętych do stabilizacji światowego systemu ekonomicznego;

m/ prowadzenie wojskowych misji pokojowych:

- "peace making"

- "peace keeping"

- "peace enforcement"

- "peace operations other than war"

Zarówno przedstawione teorie o przyczynach wojen jak i przykładowe czynniki intensyfikujące i ograniczające rozwój konfliktów zbrojnych potwierdzają złożoność oraz zmienność rozpatrywanego problemu.

Reasumując, ocena możliwego rozwoju sytuacji polityczno-militarnej w latach dziewięćdziesiątych wskazuje, że Polska musi uwzględnić potencjalne zagrożenia trzema rodzajami konfliktów zbrojnych.

Po pierwsze, **lokalnym ograniczonym konfliktem zbrojnym** głównie na tle sprzeczności narodowościowych. Konflikt taki byłby próbą militarnego rozstrzygnięcia sporów metodą faktów dokonanych, głównie przez wykonanie wydzielonymi siłami, błyskawicznej, ograniczonej co do przestrzeni akcji zbrojnej. Konflikt taki może mieć na celu aneksję części naszego terytorium. Może przynieść on powodzenie stronie atakującej jeżeli charakteryzował się będzie wysoką intensywnością działań ze szczególnym uwzględnieniem i wykorzystaniem różnorodnych działań specjalnych.

W przypadku bowiem wykonywania tylko działań rajdowych lądowych lub powietrzno-lądowych przerodzi się on w długotrwały, wyniszczający konflikt, o zmiennej intensywności działań bojowych (dywersje, potyczki przygraniczne), przynoszący straty obu stronom konfliktu.

Do tej grupy zagrożeń zaliczyć trzeba również konflikty zbrojne wewnętrzne oraz między państwami trzecimi w pobliżu naszych granic, których skutki pośrednie mogą oddziaływać na terytorium Polski.

Po drugie, Polska jako członek ONZ, OBWE, a w przyszłości NATO lub innego euroatlantyckiego systemu bezpieczeństwa, może być **uczestnikiem konfliktu jako siła wymuszająca działaniami zbrojnymi przywrócenie pokoju i likwidująca konflikty zbrojne poza swoimi granicami, nie tylko w ramach operacji pokojowych.** Skutkiem tego, kraj nasz może stać się obiektem działań terrorystycznych.

Po trzecie, **konfliktem zbrojnym na dużą skalę (wojną),** w obronie istnienia Polski. Konflikt taki charakteryzowałby się dużą intensywnością działań, angażowałby cały naród i jego potencjał ekonomiczny, społeczny i militarny i toczyłby się na całym terytorium kraju.

Widzimy więc, że pomimo pozytywnych kierunków rozwoju sytuacji międzynarodowej nie możemy wykluczyć wystąpienia pośrednich lub bezpośrednich form zagrożeń naszego bezpieczeństwa, wynikających nie tylko z istniejących źródeł potencjalnych zagrożeń wybuchu konfliktów zbrojnych na terenie naszego kraju i oddziaływań skutków takowych mogących wystąpić w otoczeniu Polski lub konfliktów o znaczeniu globalnym pojawiających się nawet dużym oddaleniu od granic naszego kraju.

2. IDENTYFIKACJA PRZYCZYN I SYMPTOMÓW POWSTAWANIA ZAGROŻEŃ MILITARNYCH

Ogólnie możemy powiedzieć, iż u podłoża współczesnych konfliktów zbrojnych leżą nakładające się na siebie cztery główne grupy czynników: polityczne, ekonomiczne, militarne i społeczne, lecz różny jest ich współczynnik korelacji między sobą i bezpośrednia moc oddziaływania na kształtowanie się stosunków międzynarodowych.

Pojęcie "stosunki międzynarodowe" możemy definiować:

- podmiotowo - wówczas stosunki te są określane przez wyliczanie ich uczestników, z zaznaczeniem, że ich działania "przekraczają granice państwowe". Uczestnikami są państwa, narody, organizacje międzypaństwowe oraz niesuwerenni uczestnicy transnarodowi o charakterze politycznym, ideologicznym lub gospodarczym i działające świadomie, zorganizowane grupy społeczne, zdolne do wywierania wpływu na stosunki międzynarodowe;

- podmiotowo-przedmiotowo - uznając, że stosunki międzynarodowe to stosunki społeczne wykraczające poza obszar państwa, przy czym nie określa się bliżej ani podmiotów, ani przedmiotów relacji;

- przedmiotowo - określając stosunki międzynarodowe jako proces oddziaływań przekraczających granice państw, niezależnie od tego przez kogo podejmowanych, ponieważ każdy podmiot polityki mogący działać za granicą staje się ich uczestnikiem.

Uwzględniając te trzy aspekty J. Z. Pietraś definiuje stosunki międzynarodowe jako transgraniczne interakcje podmiotów polityki w środowisku poliarchicznym¹.

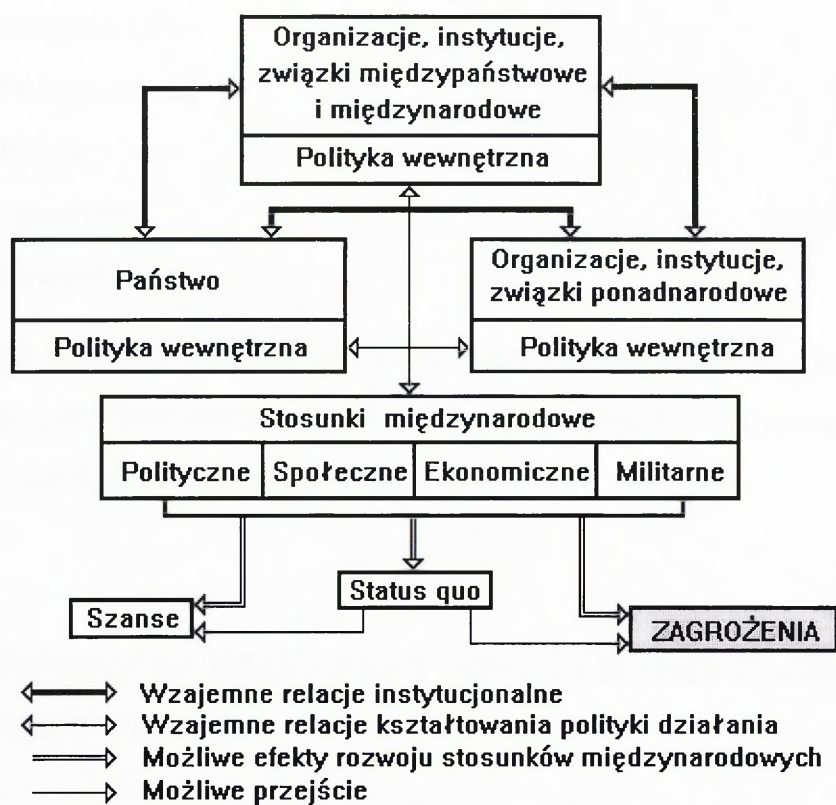
W kreowaniu wzajemnych stosunków podmiotów międzynarodowych występują dwa rodzaje związków i relacji. Pozytywne (konstruktywne), które sprzyjają budowaniu wzajemnego zaufania, oraz negatywne (destabilizujące), które rodzą nieufność i podejrzliwość. Pojawianie się czynników destabilizujących, powoduje zaostrzenie się rozbieżności, a w konsekwencji powstawanie sprzeczności, które przyczyniają się do powstawania kryzysów, generują zagrożenia. Sprzeczności między państwami mogą obejmować wszystkie płaszczyzny stosunków międzynarodowych. Źródła sprzeczności mogą być nie tylko rezultatem obiektywnych i nieuchronnych procesów rozwoju społeczeństw, lecz również skutkiem subiektywnych działań podmiotów i uczestników² stosunków międzynarodowych (rządów państw, ugrupowań czy też międzynarodowych organizacji ekonomicznych i politycznych) i wewnętrznych w państwie. Nie rozwiązywanie pojawiających się sprzeczności na podłożu politycznym, ekonomicznym (gospodarczym), społecznym lub militarnym skutkować może zagrożeniami bezpieczeństwa międzynarodowego czy też poszczególnych podmiotów i uczestników stosunków międzynarodowych. Elementy stosunków międzynarodowych oraz relacje zachodzące między nimi przedstawiono na rys. 2.1³.

---

¹ T. Łoś-Nowak, Współczesne stosunki międzynarodowe, WUW, Wrocław 1992, s.12. (Poliarchizm należy tutaj rozumieć jako działanie (rządy) wielu podmiotów).

² Podmiot stosunków narodowych ma charakter sprawczy, uczestnik wykonawczy.

³ S. Dworecki, Aspekty militarne stosunków międzynarodowych, AON, Warszawa 1996, s. 20.

Rys. 2.1. Elementy stosunków międzynarodowych.

Uwzględniając złożoność stosunków międzynarodowych oraz wewnętrznych, zagrożenia występować mogą na tle napięć i sprzeczności interesów w obszarze stosunków społeczno-politycznych, finansowo-gospodarczych, narodowościowo-etnicznych, religijno-kulturowych, ekologicznych i wojskowych⁴, stąd też należy je rozpatrywać wielopłaszczyznowo.

Zagrożenia militarne mogą powstawać na podłożu:

- ekonomicznym;
- politycznym;
- etnicznym;

⁴ S. Dworecki, *Charakterystyka zagrożeń militarnych*, *Wojsko i Wych.* nr 6/94, s. 78.

- społecznym;
- psychologicznym;
- religijnym;
- ekologicznym;
- wojskowym.

Sytuacja w każdym z tych obszarów może tak się rozwinąć, iż będzie ona na tyle konfliktotwórcza, by w skrajnym przypadku doprowadzić do wybuchu konfliktu zbrojnego lub wojny⁵.

2.1. EKONOMICZNE PRZYCZYNY POWSTAWANIA ZAGROŻEŃ MILITARNYCH

Powszechnie uznany obecnie jest fakt, iż w strukturze nowo powstającego systemu międzynarodowego czynnik militarny przenosi się na plan dalszy, wzrasta zaś niepomiarowo ranga zagrożeń gospodarczych. Źródłem konfliktu może stawać się narastanie międzynarodowych czy regionalnych dysproporcji rozwojowych. "Zróżnicowania ekonomiczne świata, rażące nierówności, skrajna wręcz nędza zderzająca się z nadmiernym bogactwem niosą ze sobą wszelkiego rodzaju napięcia i konflikty"⁶. Wymownym przykładem są w skali globalnej dysproporcje w rozwoju gospodarczym między bogatą Północą, a biednym Południem⁷. W skali regionalnej zaś, w Europie pogłębiające się różnice między Europą

⁵ Zob.: S. Dworecki, T. Kesoń, J. Stępak, *Modelowe .... op. cit.*

⁶ A. King, B. Schnaider, *Pierwsza rewolucja globalna*, Raport Rady Klubu Rzymskiego, Warszawa 1992, s. 23.

⁷ Według ocen Banku Światowego ponad miliard osób na świecie, głównie w krajach Południa żyje poniżej progu absolutnej nędzy przy dochodzie mniejszym niż 370 dolarów na głowę rocznie.

Zachodnią i Wschodnią. W zależności od tego w której grupie rozwoju ekonomicznego (wysoko, średnio i słabo rozwinięte) znajduje się dane państwo, posiada ono własne cele polityczne i ekonomiczne oraz boryka się z wewnętrznymi kryzysami i sprzecznymi aspiracjami elit władzy. Różnie też będą przebiegały ewentualne konflikty wybuchające między tymi państwami.

Rozszerzająca się w świecie strefa ubóstwa prowadzi do powstań biedaków⁸. Uwzględniając, że dominującymi obszarami w tym względzie są Środkowy Wschód, Afryka Północna i Środkowa, na których to obszarach coraz większe wpływy ma fundamentalizm islamski i panarabizm, połączenie tych tendencji może być źródłem konfliktów zbrojnych o ponadregionalnym zasięgu.

Groźniejsze w skutkach mogą być także bunty mieszkańców regionów bogatych, którzy będą przeciwstawiać się finansowaniu regionów ubogich. Współistnienie obok siebie zróżnicowanych ekonomicznie regionów prowadzi do umacniania się regionalizmów i dążeń separatystycznych⁹.

Do ekonomicznych przyczyn powstawania zagrożeń należą:

- recesja gospodarcza;
- restrykcje ekonomiczne;
- embargo handlowe;
- ograniczenia kredytowo-finansowe;
- zadłużenie państwa;

---

⁸ Np: bunt Indian w Chiapas w Meksyku jest tego ewidentnym przykładem.

⁹ Np: północna rolnicza część Brazylii boryka się z bardzo poważnymi problemami żywnościowymi, głoduje miliony chłopów, podczas gdy na południu kraju znajduje się bogaty stan Rio Grande do Sol. Mieszkańcy tego stanu uważają jednak, że dopłacając do rozwoju Północy hamują własny rozwój, coraz bardziej sprzeciwiając się rządowi centralnym).

- zróżnicowany status materialny obywateli;
- nadmierne zróżnicowanie rozwojowe regionów (świata i krajów);
- stan budżetu państwa;
- błędy w procesach prywatyzacji i reprivatyzacji;
- wykup ziemi i obiektów przemysłowych przez obcy kapitał;
- urynkowanie usług i świadczeń socjalnych.

Do symptomów powstawania zagrożeń w sferze ekonomicznej:

- wzrost kosztów utrzymania;
- wzrost bezrobocia;
- spadek produkcji;
- terroryzm ekonomiczny;
- nieuzasadnione bogacenie się części społeczeństwa;
- wzrastająca pauperyzacja społeczeństwa;
- eskalacja form protestu społecznego;
- wzrost przestępczości gospodarczej;
- ograniczenie wymiany handlowej (eksportu i importu);
- utrata praw nabytych w dobrej wierze.

Zróżnicowany rozwój gospodarczy krajów powoduje, że stosunki międzynarodowe na wszystkich płaszczyznach charakteryzują się skomplikowanym systemem zależności i powiązań między regionami, społeczeństwami, religiami, ruchami politycznymi współpracującymi lub rywalizującymi ze sobą. Sieć powiązań gospodarczych sprawia, że stosunki ekonomiczne stają się poważnym instrumentem polityki wpływającym na współczesne pojęcie bezpieczeństwa. Środki oddziaływania ekonomicznego mogą stać się skutecznym narzędziem wywierania presji, faworyzowania lub wymuszeń. Stan gospodarki bowiem każdego państwa decyduje o zdolności przeciwstawienia się wszelkim formom zagrożenia bezpieczeństwa.

Aspekt ekonomiczny ma jeszcze jedno złożone znaczenie dla pojawienia się zagrożeń militarnych. Względna siła gospodarcza państwa nie rosną i nie maleją równolegle. Wszelkie zmiany krzywej względnej siły gospodarczej państwa wyprzedzają zmiany krzywej wpływów wojskowych i terytorialnych. W świecie odbywa się nieustające balansowanie rozwoju i osłabienia gospodarczego poszczególnych państw. Nierównomierność wzrostu gospodarczego powoduje, że niektóre państwa stają się bogatsze i zazwyczaj silniejsze militarnie. Mogą więc dążyć do zmiany sytuacji zagranicznej i swojej roli w geopolitycznym systemie międzynarodowym. Państwa słabsze w tym samym okresie zmuszone zmieniającą się sytuacją zagraniczną i wyraźną chęcią dominacji i współzawodnictwa innych państw zmuszone są do wyboru między bardziej krótkotrwałym bezpośrednim bezpieczeństwem militarnym, a długotrwałym bezpieczeństwem gospodarczym. Nie ma sprawdzonej zasady, która ułatwia podjęcia decyzji jaki wybrać kierunek działania. Jeżeli zaniedbamy zapewnienie krajowi odpowiedniego poziomu możliwości obrony militarnej, to państwo i jego siły zbrojne mogą okazać się niezdolnymi do właściwego zareagowania na próbę wykorzystania tej sytuacji przez państwo rywalizujące. Jest raczej pewnym, że państwo otoczone przez wrogich sąsiadów uzna za lepsze zapewnienie sobie bezpieczeństwa militarnego. Jeżeli jednak wydatki na zbrojenia będą zbyt duże, lub podjęte wcześniej porozumienia na rzecz zobowiązań wojskowych przewyższą możliwości budżetowe, to gospodarka tego nie wytrzyma. Dodatkowo podjęcie decyzji o formach zapewnienia bezpieczeństwa utrudnia "prawo rosnących kosztów wojny", a więc coraz bardziej skomplikowany i droższy sprzęt. Każde państwo musi borykać się z odwiecznymi dylematami wznoszenia się i opadania tempa produkcji, z procesem postępu technicznego, zmieniających możliwości prowadzenia wojen, ze zmianami zachodzącymi na scenie międzyarodo-

wej, ze spiralą zbrojeń i kosztów broni, ze zmianami w układzie sił. Nie są to zjawiska poddające się kontroli pojedynczego podmiotu (państwa, czy człowieka). Dynamika zmian gospodarczych wywiera bowiem wpływ na struktury społeczne, sytuację polityczną, siłę militarną.

Niskie zaspokajanie ekonomicznych potrzeb części społeczeństwa w zależności od rozwoju ekonomicznego i cywilizacyjnego danego regionu i jego mieszkańców jest funkcją słabości gospodarki, niskich zarobków lub konsekwencją niedostępności części dóbr materialnych dla większości ludzi z powodu ich wysokich cen lub braku pewnych towarów na rynku. Przedłużanie się takiego stanu rzeczy na obszarze danego kraju lub części jego terytorium prowadzi do generowania silnie negatywnych, często emocjonalnych ocen sytuacji życiowych i przekształcania stanów napięć związanych z sytuacją ekonomiczną na napięcia o charakterze politycznym wewnątrz danego państwa lub skierowanych na otoczenie geopolityczne. Zagrożenia ekonomiczne mogą występować jako akcelerator napięć, które znajdują ostateczne rozwiązania w sferze militarnej¹⁰.

Niebezpieczną cechą sytuacji ekonomicznej państw jest wpływ zysków osiąganych z handlu bronią na łagodzenie deficytu w bilansie płatniczym i stymulację rozwoju niektórych działów gospodarczych szeregu krajów. Kraje eksportujące broń odnoszą znaczące korzyści ze sprzedaży broni. Handel bronią jest konkurencyjną dziedziną, a walka o rynki zbytu odbywa się we wszystkich regionach świata. Eliminowanie z tego rynku krajów słabiej rozwiniętych pogłębia jeszcze dysproporcje pomiędzy państwami. Element ten zaczął odgrywać istotną rolę w gospodarce pod koniec lat 70. w związku z tzw. kryzysem ekonomicznym. Również obecnie motywacje

---

¹⁰ M. Perczyński, *Globalne uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego*, PISM Warszawa 1990, s. 95.

ekonomiczne są podstawowym czynnikiem w światowym handlu bronią, czego najlepszym przykładem jest wielka wyprzedaż postradzieckiego (i nie tylko) uzbrojenia. Napływ nowoczesnego uzbrojenia do mało stabilnych obszarów świata najczęściej narusza wewnętrzny (regionalny) układ sił i pobudza "mini wyścig zbrojeń". Powoduje również utrudnienia w wypracowaniu politycznego rozwiązania występujących na danym terenie napięć i sprzeczności. Jednocześnie stosunkowo łatwy dostęp do większości rodzajów uzbrojenia w znacznym stopniu przyczynia się do powstawania konfliktów zbrojnych. Potwierdza się również prawidłowość, że sprzedane uzbrojenie kierowane jest często przeciw krajom, które zaopatrują w tę broń¹¹. Kontrola więc rozwoju przemysłu zbrojeniowego podobnie jak broni masowego rażenia leży w interesie całej ludzkości.

2.2. EKOLOGICZNE PRZYCZYNY POWSTAWANIA ZAGROZEŃ MILITARNYCH

Rosnąca współzależność między państwami powoduje, że uwarunkowania ekonomiczne i ekologiczne stają się płaszczyznami możliwych sprzeczności, kryzysów i konfliktów międzynarodowych. Konieczność współistnienia i współdziałania w tych dziedzinach wynika ze świadomości, że wewnętrzna struktura bezpieczeństwa międzynarodowego uzależniona jest od czynników ekonomicznych.

Do ekologicznych przyczyn powstawania zagrożeń militarnych należą:

- degradacja środowiska naturalnego;

---

¹¹ Np: wojna na Falklandach i w Zatoce Perskiej.

- próby z bronią nuklearną;
- katastrofy transportów ze środkami toksycznymi;
- wwóz do kraju odpadów poprodukcyjnych;
- awarie elektrowni atomowych;
- zanieczyszczenia przemysłowe środowiska;
- stan utylizacji odpadów środków radioaktywnych.

Do symptomów powstawania zagrożeń w sferze ekologicznej należą:

- wzrost skażenia środowiska naturalnego;
- degeneracja ludzi;
- wzrost umieralności noworodków;
- wzrost zachorowań ludzi w wieku poprodukcyjnym;
- brak przemysłowych metod utylizacji odpadów;
- wzrost wskaźnika zachorowań proekologicznych;
- wzrost liczby wypadków ze środkami toksycznymi;
- wzrost zapotrzebowań na inwestycje ekologiczne.

W wyniku postępu technicznego i rozwoju ekonomicznego państw doszło do zachwiania równowagi w otaczającej nas przyrodzie. W dzisiejszym świecie nie ma już regionu, kraju, kontynentu, gdzie problemy ekologicznego skażenia środowiska naturalnego nie występują. Do niedawna zakładano, że natura będzie zawsze pochłaniać i neutralizować w powietrzu, glebie, rzekach i oceanach odpadowe produkty ludzkiej działalności. Założenie to jak widać w całej rozciągłości było błędne. Z badań środowiska naturalnego wynika, że ludzkość przekroczyła graniczną wartość, poza którą wpływ ludzi na środowisko grozi jej zniszczeniem. Rozwój świadomości ekologicznej narodów w ostatnich latach, jej znaczenie i wpływ na życie jest tak duży że ukształtowała się nowa płaszczyzna powstawania konfliktów. Ze względu na wagę problemów związanych ze

środowiskiem naturalnym, gospodarką światową i polityką, wyodrębniono zespół czynników ekologicznych jako ewentualne źródło konfliktów zbrojnych. Ponieważ zanieczyszczenie środowiska w znacznej mierze nie daje się utrzymać w granicach politycznych państw, problemy środowiskowe stały się problemami międzynarodowymi, a wręcz globalnymi. Globalność oznacza cechę odnoszącą się do całego globu, do całej ludzkości¹². Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego będzie więc ważną częścią współczesnego bezpieczeństwa na przełomie XX i XXI wieku.

Przyjęcie zasady, "kto truje ten płaci", ostrzega państwa że muszą wziąć na siebie nową społeczną odpowiedzialność, zarówno wewnątrz kraju jak i w aspekcie międzynarodowym. Nie podporządkowanie się tym zasadom prowadzić może do izolacji zarówno ekonomicznej jak i politycznej, a tym samym pogłębiać różnice w rozwoju poszczególnych obszarów, co z kolei może prowadzić do wybuchu konfliktów zbrojnych na tle społecznym.

Jak ważne są to problemy wykazały prowadzone badania zarówno pod egidą ONZ jak i przez poszczególne kraje. W wyniku badań ustalono, że rozwój techniki, postęp ekonomiczny, intensywny rozwój rolnictwa degradowały środowisko naturalne. Praktycznie nie ma dziś w Europie kraju o niezniszczonym nieodwracalnie środowisku naturalnym. Kwaśne deszcze, zmniejszenie się powierzchni lasów, zatrucie wody i jej chroniczny niedobór, stepowanie obszarów uprawnych, to problemy nie tylko wewnętrzne w państwach. Zjawiska te już wyraźnie przekroczyły granice państw, a nawet kontynentów (np. wpływ Europy na zanieczyszczenie płn. Afryki lub Arktyki). Wymagają więc zupełnie innego, nowego podejścia.

---

¹² L. W. Zacher, *Globalne problemy współczesności*, UMCS, Lublin 1992, s. 8.

Problemy te są szczególnie widoczne w krajach rozwijających się i w Trzecim Świecie, gdzie ekosystemy jeszcze do niedawna pozwalały utrzymywać względną równowagę biologiczną.

Trudno jest znaleźć płaszczyznę porozumienia ekologicznego pomiędzy bogatą rozwiniętą Północą a rozwijającym się Południem. Interesy poszczególnych państw czy regionów nie są bowiem identyczne. Na przykład: kraje rozwinięte w imię ochrony środowiska pozbywają się tzw. "brudnych przemysłów" (górnictwo, chemiczny, stalowy), kraje biedne rozwijają te przemysły dążąc do rozwoju własnego i świata. Zagrożenia ekologiczne wynikają tutaj tylko pośrednio z uprzemysłowienia regionu, a bezpośrednio z nędzy. Kraje biedne godzą się na rozwój tych gałęzi przemysłu nie tyle dla czystego rozwoju, ile dla fizycznego przetrwania. Podobne znamiona ma sprzedaż toksycznych odpadów (sprowadzanych również do Polski). Obie strony transakcji osiągają korzyści; sprzedający - ekologiczne, kupujący - finansowe. W rzeczywistości jednak zmienia się na niekorzyść kupującego "granica ekologicznego śmietnika¹³". Gospodarka rabunkowa prowadzona przez międzynarodowe koncerny i własne przedsięwzięcia doprowadziła do degradacji wielu regionów świata, m.in. lasów tropikalnych, nazywanych "płucami świata".

Wraz ze wzrostem świadomości ekologicznej, w krajach rozwijających się pojawiają się roszczenia w stosunku do państw rozwiniętych o podział wypracowanego zysku (jedna z płaszczyzn konfliktu Północ - Południe), w celu zapobieżenia dalszej degradacji i odtworzenia środowiska naturalnego¹⁴.

---

¹³ L. W. Zacher, *Globalne problemy ...*, op. cit. s. 136. s. 8.

¹⁴ Wyrazem tego była konferencja w Rio de Janeiro, gdzie państwa rozwinięte podjęły pewne zobowiązania na rzecz ochrony środowiska naturalnego.

L. W. Zacher analizując Raport Komisji Palmego na przykład, ostrzega że kryzys ekologiczny i jego skutki może stać się zagrożeniem dla kolektywnego bezpieczeństwa. "Niebezpieczeństwo może powstać także w efekcie zakłóceń środowiskowych. Rośnie przekonanie, że pewne rodzaje rozwoju podminowują naturalne systemy i zagrażają rozszerzeniem się społecznego załamania. Wzajemne oddziaływanie nędzy i ekologicznej destrukcji powoduje spiralę działań, które mogą wywołać migracje ekologicznych uchodźców, rozprzestrzeniania się pustyń i stref wylesienia oraz konfliktów na tle dostępu do wody i jej zasobów"¹⁵. Progностycy przewidują, że zwiększający się niedobór zasobów naturalnych (odnawialnych i nieodnawialnych) oraz degradacja środowiska naturalnego, w połączeniu z nierównomiernym ich rozmieszczeniem i z ograniczeniem dostępu do nich, może prowadzić do sytuacji kryzysowych między państwami rywalizującymi w tej sprawie, a w skrajnych przypadkach nawet do konfliktów zbrojnych. Analizując ekologiczną płaszczyznę powstawania zagrożeń militarnych i konfliktów zbrojnych dochodzimy do wniosku, że w zasadzie jest ona nierozzerwalnie związana z aspektami ekonomicznymi i politycznymi powstawania konfliktów.

Do możliwych przesłanek powstawania konfliktów wynikających z działalności antyekologicznej zaliczyć możemy:

- 1/ katastrofy i awarie których miejsc nie można przewidzieć;
- 2/ gospodarke rabunkową nieprzestrzegającą reguł ekologii;
- 3/ stosowanie nieekologicznych źródeł energii i technologii;
- 4/ sferę działalności militarnej (stosowanie broni chemicznych i biologicznych, niszczenie środowiska na poligonach atomowych w Nevadzie,

---

¹⁵ Palme Commission's Final Statement, A World at Peace-Common Security in the Twenty First Century, New Perspectives, nr 6/1989.

Kazachstanie, na atolu Mururoa, składowanie broni ABC i odpadów radioaktywnych);

5/ umyślną lub nieumyślną antyeekologiczną działalność człowieka:

a/ zatrucie substancjami przemysłowymi rzek granicznych lub płynących przez sąsiadujące kraje;

b/ budowę obiektów w strefach przygranicznych lub o oddziaływaniu transgranicznym i transkontynentalnym;

c/ brak dbałości o zasoby przyrody;

d/ koncepcje stosowania tzw. broni ekologicznych (wywoływanie trzęsień ziemi i anomalii pogodowych);

e/ brak dbałości o odnawialne zasoby przyrody.

6/ niekontrolowane migracje ekologiczne (np. ocieplenie klimatu może spowodować podniesienie się poziomu mórz i oceanów o 1,4 ÷ 2,2 m, podczas gdy szacunkowe wyliczenia wykazują, że podniesienie poziomu o jeden metr spowoduje około 50 mln. uchodźców ekologicznych¹⁶);

7/ zjawisko kumulowania się skutków poszczególnych negatywnych oddziaływań, często objawiające się w sposób nieprzewidywalny lub nieoczekiwany;

8/ niszczenie w czasie konfliktów zbrojnych zasobów rolniczych, obszarów leśnych, akwenów wodnych, instalacji komunalnych i przemysłowych¹⁷.

Osobnym problemem w tej płaszczyźnie jest konieczność znalezienia ekologicznie czystych, a zarazem bezpiecznych źródeł energii. Na całym

---

¹⁶ L. W. Zacher, *Globalne problemy...*, op. cit. s. 144.

¹⁷ Np. stosowanie przez Amerykanów w Wietnamie defoliantów, czy podpalenie szybów naftowych przez Irakijczyków w Kuwejcie i pompowanie ropy naftowej do Zatoki Perskiej podczas interwencji państw sprzymierzonych przeciwko irackiej aneksji Kuwejtu.

bowiem świecie istnieje groźba awarii reaktorów atomowych lub katastrof fabryk chemicznych będących wynikiem przestarzałych technologii, czy zamachów terrorystycznych.

Formy i przyczyny agresji ekologicznej są bardzo różnorodne i mają zróżnicowany oddźwięk polityczny i ekonomiczny, dlatego też stopień konfliktowości interesów (wartości) jest tutaj duży, a bezpieczeństwo ekologiczne będące komponentem bezpieczeństwa międzynarodowego wymaga interdyscyplinarnego podejścia.

2.3. SPOŁECZNE I PSYCHOLOGICZNE PRZYCZYNY POWSTAWANIA ZAGROŻEŃ MILITARNYCH

Poziom rozwoju gospodarczego i sytuacja ekonomiczna państwa ma ścisły związek z ze sferą psychiczną człowieka, nastrojami społecznymi i poczuciem jego bezpieczeństwa. Stabilny ekonomicznie i politycznie kraj stwarza warunki do współistnienia kulturowego, zróżnicowanego etnicznie i wyznaniowo społeczeństwa, pomimo problemów, które (z powodu historycznego dziedzictwa) mogłyby stanowić zarzewie konfliktów zbrojnych.

Umiejętne łagodzenie sytuacji spornych w tych obszarach pozwala stworzyć warunki do bezkonfliktowego rozwoju wewnętrznego i pokojowego współistnienia w społeczności międzynarodowej. Rozwój negatywnych tendencji w każdym z tych obszarów może skutkować sytuacją konfliktową, która może doprowadzić do wykorzystania przemocy zbrojnej.

Do społecznych przyczyn powstawania zagrożeń militarnych należą:

- podział etniczny i wyznaniowy;
- antagonizmy plemienne;
- stan bezrobocia;
- stan bezpieczeństwa osobistego obywateli;
- stan przestrzegania swobód obywatelskich;
- stan bezpieczeństwa socjalnego;
- pauperyzacja społeczeństwa;
- dostępność do oświaty, nauki, kultury i wypoczynku;
- różnice statusu materialnego.

Do symptomów powstawania zagrożeń w sferze społecznej należą:

- wzrost nacjonalizmu i rewizjonizmu etnicznego;
- narastanie żądań rewindykacyjnych;
- wzrost niezadowolenia społecznego;
- spadek poszanowania prawa;
- obniżenie się poziomu wykształcenia społeczeństwa;
- ograniczanie dostępu do świadczeń socjalnych;
- uaktywnienie się grup przestępczych;
- nasilanie się szowinizmu religijnego;
- ograniczanie praw i swobód obywatelskich;
- ograniczanie dostępu do ochrony zdrowia.

Do psychologicznych przyczyn powstawania zagrożeń militarnych należą:

- poczucie zagrożenia praw i swobód obywatelskich;
- patologiczne zachowania społeczeństwa;

- apatia społeczeństwa;
- aktywność środków propagandy.

Do symptomów powstawania zagrożeń w sferze psychologicznej należą:

- wzrost poczucia zagrożenia praw i swobód;
- wzrost nietolerancji wzrost agresji i zachowań obronnych;
- wzrost nieufności do organów władzy;
- wzrost poczucia zagrożenia osobistego i dóbr;
- wzrost zachowań patologicznych;
- wzrost zaufania do propagandy negatywnej;
- spadek zaufania do pokojowych misji ONZ.

W znacznej części konfliktów wśród ich przyczyn społeczno-psychologicznych znajdują się problemy etniczne, kulturowe, historyczno-narodowościowe i religijne¹⁸. Od najdawniejszych czasów konflikty na tle religijnym były integralną częścią historii narodów i poszczególnych krajów. Religia ma bardzo duży wpływ na kształtowanie się cech mentalnych, zachowanie się jednostek, grup społecznych, a nie rzadko całych społeczeństw. Znając zachowania społeczeństw i grup społecznych związane z rozwojem danej religii na przestrzeni dziejów i z uwarunkowaniami bieżącymi można prognozować występowanie uprzedzeń i nieporozumień religijnych, które mogą prowadzić do wybuchu konfliktu zbrojnego. Zjawiskami potęgującymi te tendencje w państwie są: chaos wewnętrzny,

---

¹⁸ Do konfliktów na tle religijnym można zaliczyć występujące na terenie Afryki konflikty plemienne. W tym jednak przypadku podłoże religijne splata się z czynnikami walki o władzę lub dążeniem do przejęcia danego terytorium. Podobne aspekty historyczno-etniczno-religijne obserwowaliśmy w konflikcie w byłej Jugosławii.

kryzys gospodarczy, rozchwiany system wartości moralnych. Wybuchające na tle wartości religijnych konflikty zbrojne są trudne do zahamowania i zakończenia na drodze dyplomatycznej ponieważ "polityka jest sztuką osiągania kompromisu między różnymi, często nawet przeciwstawnymi interesami, poprzez sprowadzenie interesów na płaszczyznę gry o sumie niezerowej, gdzie każda ze stron osiąga zysk"¹⁹.

W religijnym konflikcie zbrojnym natomiast, ze względu na przyjmowanie prawd i zasad wiary jako nie podlegających dyskusji dogmatów, osiągnięcie kompromisu na drodze ustępstw może okazać się niemożliwe, a nakłonienie zwaśnionych stron do wzajemnej tolerancji kłopotliwe.

Konflikty zbrojne o podłożu czysto religijnym pomiędzy wyznawcami różnych religii w Europie mają obecnie charakter incydentalny. Ma to swoje uwarunkowania historyczne związane z rozwojem chrześcijaństwa na obszarze Europy. Jedynie w toczącym się w Irlandii Północnej konflikcie pomiędzy wyznawcami religii protestanckiej a katolickiej podtekst religijny przeplata się z uwarunkowaniami historyczno-ekonomicznymi, ale na terenie kraju nie ma ograniczeń co do praktykowania dowolnie wybranej religii.

W gwałtownie zmieniającym się świecie, a szczególnie w nowo powstających państwach, szukających własnej tożsamości istnieje niebezpieczeństwo tworzenia się partii politycznych i rządów opierających się na podziałach: religijnych, etnicznych, plemiennych czy też narodowościowych. Zaistnienie takiej sytuacji prowadzi do pojawienia się antagonizmów z trudną do określenia płaszczyzną porozumienia czy dialogu. Pow-

---

¹⁹ T. A. Kisielewski, *Nowy konflikt globalny*, PAN-ISP, Warszawa, 1993, s. 40.

stanie rządów autorytarnych prowadzi do ograniczeń swobód demokratycznych obywateli, wolności politycznej i osobistej.

Zasadniczo religie o światowym zasięgu mają kontemplacyjny charakter, a ich skierowanie na człowieka i jego wnętrze oraz podstawowe dogmaty wiary potępiają zachowania agresywne.

Islam ("poddanie się woli Boga") natomiast, najmłodsza z wielkich uniwersalistycznych religii, dla usprawiedliwienia walki i aktów przemocy wykorzystuje pojęcie "Świętej Wojny" z niewiernymi ("dżihad"). Śmierć w takiej wojnie gwarantuje jego wyznawcy wieczną szczęśliwość. "Islam jest koncepcją człowieka i państwa. Koran zawiera pojęcie wolnej woli jednostki ludzkiej, jednak koraniczne pojęcie Boga, zakłada nie tylko Jego wszechobecność, ale również permanentną ingerencję w każdą czynność człowieka, co wyklucza rolę przypadku. Stąd poczucie wątpliwości niepokoju lub winy jest obce świadomości wiernych, gdyż wszelkie zdarzenia mają źródła w przeznaczeniu²⁰".

Państwa w których islam jest religią narodową, systemem nakazowym łamią podstawowe prawa człowieka²¹.

Islam jest więc jedną z najbardziej fundamentalistycznych religii. Fundamentalizm religijny - *jest to dążenie do podporządkowania regułom religijnym wszystkich dziedzin życia człowieka i społeczeństwa, i obwarowanie ich prawem wykonalności egzekwowanym przez instytucje państwowe.*

---

²⁰ tamże s. 34.

²¹ W Arabii Saudyjskiej prawo zabrania tworzenia miejsc kultu innych religii niż muzułmańskie, zabronione jest również posiadanie w domach prywatnych jakichkolwiek przedmiotów kultu i odprawianie niemuzułmańskich praktyk religijnych.

Ambicją fundamentalistów islamskich jest "wyzwolenie" świata i wprowadzenie porządku opartego na prawie islamskim. Wykorzystując cele religijne fundamentaliści islamscy walczą o władzę w wielu rejonach świata. Jest to zjawisko nasilające się w ostatnich latach, mogące doprowadzić do wojny bogatej Północy, z biednym Południem, zradykalizowanym pod wodzą islamistów.

Głoszenie haseł potępiających politykę bogatych demokratycznych krajów, utożsamianych z przyczyną wielu problemów świata islamskiego, oraz opieranie się islamu na biedocie i ludziach pracy nie mających nadziei na lepsze jutro, powoduje że religia ta znajduje coraz szersze rzesze zwolenników, zwłaszcza w krajach w których gospodarka prowadzona jest na wzór socjalistyczny (nastąpiło tu załamanie gospodarcze)²².

Po upadku ZSRR gwałtownie wzrosły wpływy islamu w takich państwach jak: Turkmenia, Kazachstan, Tadżykistan, Uzbekistan i Azerbejdżan. Nowo powstałe państwa azjatyckie są biedne i zacofane pod względem ekonomicznym. Rozprzestrzenianie się islamu²³ trafia na podatny grunt, a wśród podłoża toczących się konfliktów zbrojnych, znajdujemy treści religijne (konflikt ormiańsko - azerski).

Powstanie nowych państw o orientacji muzułmańskiej prowadzi do umocnienia się krajów islamskich i przynieść nowy układ sił w świecie muzułmańskim na niekorzyść tych krajów muzułmańskich w których wolność sumienia i wyznania oraz prawa człowieka są przestrzegane, a poli-

---

²² Przykładem takiego państwa jest Algieria, gdzie wewnętrznemu rozpadowi, słabości struktur państwa i chaosowi gospodarczemu, islam przeciwstawia zorganizowane struktury religijne.

²³ Niektóre państwa muzułmańskie jak Iran i Arabia Saudyjska, finansują ideologiczno - propagandowe akcje zagraniczne i podejmują próbę eksportu islamskiego fundamentalizmu do Azji Środkowej i na Zakaukazie

tyka wewnętrzna i zagraniczna zgodna z Kartą Narodów Zjednoczonych i dostosowana do norm powszechnego prawa międzynarodowego. Przenikanie i umacnianie się fundamentalizmu islamskiego, w państwach których powstanie było konsekwencją rozpadu ZSRR, stać się może realnym zagrożeniem dla Europy i świata, szczególnie w połączeniu z proliferacją broni jądrowej, jako ubocznym skutkiem podziału byłego ZSRR. Państwo muzułmańskie o ideologii islamskiego fundamentalizmu, posiadające broń masowej zagłady, w ewentualnym konflikcie globalnym mogłoby posunąć się do jej użycia, bez względu na międzynarodowe konsekwencje i koszty niszczącego uderzenia odwetowego.

Aspekt religijny powstawania zagrożeń mogących prowadzić do zaistnienia konfliktu zbrojnego związany jest z całą szeroką sferą problemów kulturowych, a w tym również narodowościowych. Uwzględniając cele jakie stawiają sobie ruchy narodowościowe oraz hierarchię tych celów, klasycznymi przykładami konfliktów w których postulaty kulturowo-językowe łączą się z silnym poczuciem odrębności narodowościowej są Baskonia i Katalonia w Hiszpanii, Bretania i Korsyka we Francji, Szkocja i Walia w Wielkiej Brytanii. W konfliktach tych postulaty kulturowo-językowe i samorządowe wysuwają się na plan pierwszy. Baskonia i Korsyka są przykładami, gdzie podkreślanie odrębności językowej jest wręcz podstawą buntu. Zachowywanie, ze względów ekonomicznych, wspólnych struktur państwowych nie pozbawione jest jednak dążeń mniejszości narodowych do samodzielności w kształtowaniu i decydowaniu o rozwoju regionów w których zamieszkują. Tradycje kulturowe grup społecznych i narodowości zamieszkujących dany region często są ściśle powiązane z religią i nacjonalizmem. Kultura ujęta w szerokim socjologicznym aspekcie jako wzory i wartości, tradycje, tożsamość wspólnot

etnicznych i narodowych, może być źródłem i czynnikiem konfliktogennym nie tylko na obszarze zamieszkiwania danej grupy kulturowej, ale również poza granicami kraju, którego bezpośrednio dotyczy²⁴.

Konflikty kulturowe występują ze szczególnym natężeniem na obszarach tzw. pogranicza kulturowego. Obszary te są zazwyczaj bardzo twórcze i płodne kulturowo, dostarczając postaci historycznych czy intelektualistów o wyraźnie ponadnarodowym wymiarze. Jednocześnie zjawisko to stanowi źródło konfliktów na tle roszczeń danej nacji do wyłącznych praw dziedzictwa kulturowego. Tak rozpatrywane "prawo własności" rozciąga się na całe mniejszości np. Polacy na Litwie to, wg Litwinów, spolonizowani Litwini.

Tam gdzie nie można mniejszości zawłaszczyć i podporządkować niszczy się ją fizycznie, zaczynając od dziedzictwa kulturowego²⁵. Takie poczucie tożsamości narodowej przeradza się w poczucie odrębności, które prowadzi do wrogości i wzajemnej agresji.

Rozwijanie i kultywowanie osiągnięć kulturowych poszczególnych narodowości powinno iść w kierunku kształtowania patriotyzmu regionalnego (w pozytywnym znaczeniu tego słowa), służącego rozwojowi kraju w którym żyją. Jeżeli jakieś państwo kieruje się w swojej polityce nacjo-

---

²⁴ Np: problem "Szatańskich Wersetów" Salmana Rashdiego, na którego fundamentaliści islamscy wydali wyrok śmierci). Konflikt pomiędzy uczuciami religijnymi, a prawem jednostki do wyrażania własnych poglądów (wg. Deklaracji Praw Człowieka), został przeniesiony z terytorium Iranu na terytorium całego świata. W zamachach terrorystycznych giną ludzie przyczyniający się do rozpowszechnienia tej książki (wydawcy, kolporterzy, sprzedawcy).

²⁵ Scenariusz taki stosowano m. in. w socjalistycznej Rumunii, burząc i niszcząc infrastrukturę wsi zamieszkiwanych przez mniejszość węgierską, w ramach planu systematyzacji i przesiedleń. Działania takie realizowane są często w ramach reakcji na przewidywane zagrożenie własnych wartości (często zresztą urojone np. Holocaust, profanowanie cmentarzy, miejsc pamięci czy świątyń), bądź jako akcje odwetowe (np. przesiedlenie Tatarów Krymskich przez Stalina w czasie II wojny światowej).

nalizmem i fundamentalizmem, czy też dążeniami hegemonistycznymi, a zarazem ma aspiracje bycia pełnoprawnym członkiem społeczności międzynarodowej, to oddziaływanie demokratycznych organizacji międzynarodowych powinno skłaniać te państwa do reformowania swojej polityki wewnętrznej i zewnętrznej w kierunku zgodnym z powszechnym prawem międzynarodowym. Oddziaływanie to nie może mieć znamion braku tolerancji dla różnic i odmienności kulturowych i cywilizacyjnych, a wręcz odwrotnie, powinno ukazywać korzyści płynące z szeroko rozumianej tolerancji i współistnienia odrębności narodowych. Nie może być również prowadzone kosztem uczuć narodowych czy też religijnych, ponieważ skutki takiego oddziaływania prawdopodobnie byłyby odwrotne do zakładanych. Postępowanie takie ma szczególne znaczenie dla współistnienia demokratycznych kultur zachodnich i mającej coraz większy wpływ na kraje afrykańskie i azjatyckie kultury muzułmańskiej. "Żaden bowiem z filarów demokracji - wolne wybory, ochrona praw mniejszości oraz przestrzeganie praw człowieka jako jednostki - nie wydaje się godzić w konstytutywne wartości jakiegokolwiek narodowej kultury pozaeuropejskiej; zagrożone mogą być jedynie fundamentalistyczne postawy"²⁶.

2.4. POLITYCZNE PRZYCZYNY POWSTAWANIA ZAGROŻEŃ MILITARNYCH

Sprawy ekonomiczne, problemy ekologiczne, społeczne i kulturowe nie odbywają się bez otoczenia politycznego. Negatywny rozwój sytuacji w tych obszarach może skutkować konsekwencjami w sferze politycznej.

---

²⁶ T. A. Kisielewski, op. cit., s. 41.

Polityka jako sztuka rządzenia, uwarunkowana określonymi celami i interesami, mająca za zadanie zdobycie lub utrzymanie władzy może być źródłem powstawania lub wykorzystania sytuacji konfliktowych. Układ odniesień wojskowo-politycznych w jakich znajduje się dane państwo oddziałuje na jego politykę obronną. Bez względu jednak na zawierane sojusze, położenie geograficzne czy też warunki ekonomiczne, kraje znaczną wagę przywiązują do zbrojnej obrony swoich interesów i przystosowania własnych armii do nowych realiów wojskowo-politycznych.

Do politycznych przyczyn powstawania zagrożeń militarnych należą:

- rozchwianie sceny politycznej;
- niestabilność prawa;
- szantaż polityczny;
- dyskredytowanie władzy;
- transformacja ustrojowa;
- izolacja polityczna;
- terroryzm polityczny.

Do symptomów powstawania zagrożeń w sferze politycznej należą:

- spadek zaufania do organów władzy;
- spadek zaufania do organizacji międzynarodowych;
- brak społecznej akceptacji do transformacji ustrojowej;
- brak społecznego przyzwolenia do prywatyzacji;
- negatywna aktywizacja opozycji politycznej;
- wzrost nietolerancji etnicznej i wyznaniowej;
- narastanie dążeń rewindykacyjnych;
- wzrost nietolerancji politycznej;
- kryzysy rządowe i parlamentarne;

- wyalienowanie się elit politycznych;
- wzrost migracji politycznej;
- wzrost dążeń secesyjnych;
- wzrost zewnętrznej presji politycznej.

Upadek dwubiegunowego podziału świata i powstanie nowych państw, stwarza przesłanki do rozwijania się sytuacji konfliktogennych związanych z ich współistnieniem w nowym otoczeniu geopolitycznym. Bardzo często siła militarna staje się dominującym narzędziem polityki tych państw.

Analizując sytuację międzynarodową możemy wyróżnić grupy zjawisk wywołujących zagrożenia militarne:

- po pierwsze: sprzeczności między dążeniami krajów wchodzących w skład b. Układu Warszawskiego i Rosji w kwestiach przynależności tych państw do zachodnich organizacji bezpieczeństwa, przynależności do NATO lub innych nowych struktur bezpieczeństwa, w których Rosja nie będzie odgrywała decydującej roli oraz państwami powstałymi po rozpadzie ZSRR (byłymi republikami radzieckimi) w kwestiach stacjonowania wojsk rosyjskich, przemysłu zbrojeniowego, podziału uzbrojenia, (kwestie sporne pomiędzy Rosją a Ukrainą) czy też otwierania się tych krajów na Zachód;

- po drugie: próby odbudowywania "strefy wpływów" przez mocarstwową Rosję; rosnąca fala aktywności muzułmanów na świecie, a w szczególności rozszerzanie się ideologii fundamentalizmu islamskiego w byłych azjatyckich republikach radzieckich oraz jej wpływ na politykę tych państw.

W ciągu ostatnich pięciu lat na terenie b. ZSRR odnotowano 24 konflikty zbrojne i aż 74 incydenty z wykorzystaniem sił zbrojnych lub organizacji paramilitarnych²⁷.

Dla nowo formujących się państwowości nowy system polityczny (jakim jest demokracja), jest bardzo trudny do wprowadzenia, zwłaszcza w początkowym okresie, gdy prawna ochrona mniejszości, a nawet samo prawo i struktury władzy jeszcze nie są ustabilizowane, zarówno fizycznie jak i ustawowo [konstytucyjnie]. Upadek dotychczasowych totalitarnych systemów sprawowania władzy spowodował, że część grup etnicznych, czy społeczności, straciła poczucie bezpieczeństwa, gdyż przestały funkcjonować dotychczasowe normy obyczajowe i prawne z jednoczesnym wprowadzeniem zasad konkurencyjności wszelkich dziedzin życia, z gospodarczą na czele.

Następuje dezintegracja życia społecznego, politycznego i zawodowego. Jednym z symptomów tak kształtującej się sytuacji jest wzrost popularności ugrupowań prawicowego ekstremizmu²⁸.

Istotną rolę w dziedzinie polityki mają do spełnienia demokracje już ukształtowane, np. z terenu Europy Zachodniej. Systemy te powinny wspomóc młode państwa demokratyczne w bardzo trudnym i uciążliwym transformowaniu swoich systemów politycznych. Pomoc w tej dziedzinie pozwoli zapobiec upadkom młodych demokracji i nawrotu do totalitarnych form rządzenia oraz ewentualnego podziału świata na przeciwstawne strefy wpływów, tzw. "nowej Jałty". Jednocześnie można zauważyć w

---

²⁷ B. Zając, *Rosja w systemie współczesnych stosunków polityczno wojskowych*, Myśl Wojskowa, nr 2[571] 1994r, s. 155.

²⁸ Np: we Francji, Włoszech renesans ugrupowań politycznych głoszących ideologię faszystowską i nacjonalizmu - partia Żylinowskiego w Rosji

Europie pewien renesans monarchii jako czynnika jednoczącego kraj i wszystkich jego obywateli²⁹.

W kształtowaniu polityki istotny wpływ na sytuacje kryzysowe ma właściwe wykorzystanie mediów. Zwłaszcza obecnie, gdy na skutek postępu technicznego świat skurczył się do rozmiarów tzw. globalnej wioski. Poprawne i obiektywne, a nie manipulacyjne pokazywanie faktów historycznych i bieżących, sprzyjać powinno stabilizacji i wyciszeniu zaistniałych sprzeczności.

Stosunki polityczne w Europie ulegają dynamicznemu rozwojowi. Zmiana polityki byłego ZSRR a następnie jego rozpad przyniosły zarówno efekty jak i nowe wyzwania w rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa międzynarodowego. Efektem tej polityki jest m.in., redukcja konwencjonalnych sił zbrojnych w Europie oraz wycofanie wojsk radzieckich z państw Europy Wschodniej. Zastosowanie w praktyce zasad nowego myślenia politycznego doprowadziło do nadania doktrynom wojskowym ściśle obronnego charakteru. Przekreślanie tzw. doktryny Breżniewa, a zarazem uznanie prawa wszystkich państw do swobodnego wyboru systemu społeczno-politycznego, nie stało się automatycznie rezygnacją z mocarstwowych dążeń Rosji jako sukcesorki b. ZSRR³⁰. Proces osiągnięcia suwerenności, przez państwa byłego Układu Warszawskiego oraz kraje bałtyckie, postrzegany jest przez niektórych polityków i wojskowych

---

²⁹ W Hiszpanii po wprowadzeniu tego systemu rządów nastąpiła stabilizacja łącznie ze zmniejszaniem się napięć w Baskonii i Katalonii. Również monarchia belgijska jest ogniwem łączącym i czynnikiem arbitralnym pomiędzy Walonami, a Flamandami.

³⁰ A. D. Rotfeld, *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*, PISM Warszawa 1990, s. 197.

w Rosji jako ograniczenie rosyjskiej przestrzeni geopolitycznej i możliwości wojenno-politycznego manewrowania³¹.

W związku z powyższym jest rzeczą nader istotną, aby budowanie nowego systemu bezpieczeństwa w Europie odpowiadało potrzebom praktycznej rzeczywistości, a wspólnym mianownikiem takich dążeń było niedopuszczenie do sytuacji, w której antagonistyczne sprzeczności prowadziły do wybuchu konfliktu zbrojnego. Bezpieczeństwo Europy nie jest i nie może być izolowane od problemów bezpieczeństwa globalnego. Poszukiwania skutecznego systemu bezpieczeństwa w skali globalnej i regionalnej zmierza do zastąpienia koncepcji opartej na wzajemnym odstraszaniu - zaangażowaniem na rzecz wspólnego przetrwania, którego wyrazem jest we współczesnych warunkach koncepcja "Wspólnego bezpieczeństwa"³².

Podstawowe znaczenie dla utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w Europie i w świecie ma respektowanie granic i prawo narodów do samostanowienia. Akt końcowy KBWE (Helsinki z 1 sierpnia 1975r) wyklucza możliwość zmiany granic przez czynniki zewnętrzne i potwierdza prawo do dysponowania przez państwo własnym terytorium. "Uznanie bowiem zasady nienaruszalności granic jest probierzem tego, czy polityka rzeczywiście służy pokojowi"³³.

---

³¹ W. W. Czuban, *Rosja w systemie współczesnych stosunków polityczno-wojskowych*, *Wojennaja Mysl* nr 4/93, Moskwa 1993 r.

³² A. D. Rotfeld, op. cit., s. 30.

³³ tamże s. 52.

2.5. WOJSKOWE PRZYCZYNY POWSTAWANIA ZAGROŻEŃ MILITARNYCH

Wszystkie omawiane do tej pory aspekty zagrożeń (ekonomiczne, ekologiczne, społeczno-psychologiczne, polityczne) mają wpływ na występowanie militarnych i militarno-terrorystycznych zagrożeń oraz powstawania konfliktów zbrojnych.

Do wojskowych przyczyn powstawania zagrożeń militarnych należą:

- stan produkcji zbrojeniowej;
- wielkość potencjału obronnego państwa;
- charakter doktryny wojennej;
- dyslokacja jednostek wojskowych;
- struktura organizacyjna sił zbrojnych;
- stan budżetu ministerstwa obrony;
- charakter szkolenia wojsk;
- wydatki zbrojeniowe sąsiadów;
- wyposażenie techniczne wojsk.

Do symptomów powstawania zagrożeń w sferze wojskowej należą:

- podwyższanie stanów gotowości bojowej wojsk;
- nasilanie uzbrojenia wojsk w nowoczesną technikę;
- wzrost wydatków na zbrojenie wojsk;
- nasilenie ćwiczeń z wojskami;
- nasilająca się intensywność propagandy;
- nasilenie się działalności szpiegowskiej;
- demonstracja siły militarnej;
- zmiana dyslokacji wojsk do strefy przygranicznej;

- zwiększanie gromadzonych zasobów zasileniowych;
- ewolucja doktryny wojennej;
- manewry wojsk w strefie przygranicznej;
- wzmożona penetracja w strefie przygranicznej;
- jawne wyrażanie woli użycia SZ w sporach międzynarodowych;
- szantaż militarny.

Obawy przed wojną nuklearną między mocarstwami zmalały wraz z zakończeniem zimnej wojny, ale możliwość użycia broni chemicznych, biologicznych i jądrowych w konfliktach lokalnych w dalszym ciągu nie można wykluczyć. Szczególnej uwagi wymagają więc deklaracje zamiarów nie tylko obecnych potęg nuklearnych, ale także krajów posiadających ukrytą zdolność wyprodukowania broni jądrowej³⁴. Przestrzeganie traktatu o nierozprzestrzenianiu tej broni oraz kontrola przez Międzynarodową Agencję Atomistyki instalacji nuklearnych, w krajach które dążą do posiadania takiej broni staje się jednym z priorytetowych zadań polityków.

Liczebność sił zbrojnych (wynegocjowany pułap), szczególnie na kontynencie europejskim, została ściśle określona w czasie spotkania na szczycie przywódców państw w Paryżu (16 krajów NATO i 6 z Układu Warszawskiego) w listopadzie 1990 roku i przyjęte pod nazwą "Traktat o

---

³⁴ Na tym tle właśnie dochodzi do poważnego zaostrzenia sytuacji polityczno - militarnej między państwami koreańskimi). Niekontrolowany rozwój północnokoreańskiego programu atomowego może się stać potencjalnym zagrożeniem bezpieczeństwa nie tylko tego azjatyckiego regionu świata. Ewentualne koreańskie powodzenie w realizacji swojego programu stanowić może poważny bodziec dla kontynuowania prac nad produkcją broni masowego rażenia przez Libię i Irak (Prace nad bronią masowego rażenia w tych krajach zostały częściowo powstrzymane w wyniku akcji wojskowych państw trzecich:

- 7.06.1981 - Izrael zbombardował centrum badań jądrowych w Iraku (reaktor w Osirak);
- 14-15.04.1986 - naloty lotnictwa USA na obiekty wojskowe w Libii).

Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie" (CFE-1). Z ilościowych i ilościowo-jakościowych porównań sił zbrojnych /własnych i państw sąsiadujących/ wynika, że zarówno obecnie jak i w przyszłości (10-15) lat pod względem militarnym ustępować będziemy zarówno Rosji, Niemcom jak i Ukrainie, nie mówiąc już o połączonych siłach zbrojnych Wspólnoty Niepodległych Państw. Jednocześnie w miarę realizacji postanowień CFE-1 przewaga sąsiadów zarówno w stanie osobowym jak i w utechniczaniu zwiększy się na niekorzyść Polski.

Stosunkowo realnym zagrożeniem militarnym dla Europy Środkowej (w tym Polski) i Północnej (Skandynawia i państwa bałtyckie) jest militaryzacja Obwodu Kalingradzkiego. Pomimo dążenia władz Rosji do minimalizowania tego problemu na arenie międzynarodowej, w Obwodzie tym nastąpiło poważne wzmocnienie potencjału militarnego przez rozmieszczanie na jego terenie wojsk wycofywanych z państw byłego Układu Warszawskiego oraz rozbudowę infrastruktury wojskowej. Wysoka koncentracja wojsk rosyjskich - stan liczebny szacuje się na nie mniej niż 200 000 żołnierzy - musi budzić obawy państw basenu Morza Bałtyckiego. Dyslokacja tak dużej liczby wojsk czyni z regionu Królewca "ekstremalnie odseparowaną kolonię militarną". Utrzymanie lub dalsze zwiększanie stanu liczebny sił zbrojnych w tej części Europy zakłóca pokojową współpracę z państwami bałtyckimi i krajami Europy Środkowej.

Proces zmian politycznych w b. ZSRR powoduje szereg zagrożeń militarnych, które mogą zmaterializować się w najbliższym czasie. Powiązanie aspektów politycznych ze strategiczno-militarnymi, w zakresie powstawania konfliktów, jest nierozłączne. Ściśle powiązane z tłem narodowościowym jest zagrożenie militarne wynikające z istnienia, szczególnie w b. ZSRR, dużych liczebnie sił zbrojnych, które będąc w trudnej sytuacji

bytowej, wynikającej z ograniczeń budżetowych przeznaczonych na ich utrzymanie, ulegają wpływom skrajnych nacjonalistów i mogą być użyte do działań zbrojnych. Ewidentnym przykładem jest XIV Armia, która czynnie uczestniczyła w walkach w Naddniestrzu, przy czym żadne ośrodki władzy nie przyznawały się do wydania poleceń użycia regularnych oddziałów. Podobne przypadki występowały na terenie b. Jugosławii, gdzie część oddziałów serbskich prowadziła walki, na terenach, gdzie stanowili większość etniczną, wbrew "oficjalnym" rozkazom³⁵, a podpisywane rozejmy nie były przestrzegane.

Rozpad ZSRR i Układu Warszawskiego oraz transformacja ustrojowa w Europie Wschodniej spowodowały konieczność dokonania zasadniczej zmiany założeń polityki obronnej /i doktryn wojennych/ nowo powstających suwerennych państw. Również po stronie Zachodniej następuje daleko idąca transformacja. Takie kraje jak Niemcy, Francja i Stany Zjednoczone dążą do wypracowania nowej formy NATO. Założenia polityczno-wojskowe funkcjonowania paktu zmiierzają do przejścia od "Wspólnej Obrony" (Collective Defence) do "Wspólnego Bezpieczeństwa" (Collective Security). Zmiana ta umożliwiła Polsce i innym krajom "Nowej Europy" ubieganie się o pełne członkostwo w zreformowanym Pakcie Północnoatlantyckim. Członkostwo w pakcie ma zapewnić Polsce wyjście z tzw. szarej strefy bezpieczeństwa, która powstała po rozwiązaniu Układu Warszawskiego, i ułatwić nam zapewnienie bezpieczeństwa militarnego sobie oraz utrwalenie go w regionie.

Zmieniają się również koncepcje prowadzenia wojen. Głoszone są one przez państwa o ambicjach mocarstwowych, a trudne do zastosowania przez kraje małe i średnie ze względu na ich potencjał ekonomiczny.

---

³⁵ B. Zieliński, *Krwawe Puzzle*, Wprost Nr 7, z dn 13.02.94 r.

Modyfikowana od końca lat siedemdziesiątych koncepcja "wielkich wojen narodowych" zmierza w kierunku koncepcji "bitwy lądowo-powietrznej" i "aktywnej obrony", szczególnie uporczywej w rejonach przygranicznych. Należy podkreślić szczególnie wysoki (w tej koncepcji) stopień determinacji i twardości obrony granic, zmierzający do uświadomienia potencjalnemu przeciwnikowi już w pierwszym etapie agresji, że cena polityczna i ekonomiczna wtargnięcia na terytorium atakowanego państwa jest zbyt wysoka, a dalsze prowadzenie wojny nie rokuje osiągnięcia spodziewanych zysków. Nie nadeżenie za tymi zmianami przez siły zbrojne państw znajdujących się w tzw. "szarej strefie" bezpieczeństwa międzynarodowego stanowić może ich główne zagrożenie militarne.

Jednym z najpoważniejszych zagrożeń militarno-nacjonalistycznych jest terroryzm. Ataki ze strony nihilistycznych i nacjonalistycznych ruchów terrorystycznych stają się coraz częstszym zjawiskiem. Hasła odrodzenia rodzimej kultury, walki ze wszystkim co obce, stają się ujściem dla poczucia krzywdy, rozpacz i beznadziejności.

Pojęcie terroryzmu, podobnie jak wiele pojęć z dziedziny bezpieczeństwa, państwa nie posiada jednej uznawanej przez wszystkich definicji. Według Andrzeja Bernarda, jednego z polskich badaczy tego problemu, pojęciu terroryzmu można "przyporządkować każdą akcję zbrojną, bądź każdy akt agresywnego buntu i sprzeciwu; każdą zdecydowaną walkę polityczną prowadzoną przy użyciu siły, walkę z władzą lub o władzę". Zjawiska terroryzmu nie należy utożsamiać z zabójstwami politycznymi, które są tylko jednym z elementów taktyki terroryzmu a nie jego celem. Cel bowiem decyduje o uznaniu działań za terroryzm, a przeprowadzanie poszczególnych operacji ma zastraszyć daną grupę społeczną, społeczeństwo czy też przedstawicieli rządu i spowodować określony skutek

społeczno-polityczny. Bezpośrednia i konkretna ofiara zamachu nie jest celem terrorystów, ale skutek jaki ten czyn wywrze na działanie i postawy szerszego podmiotu, przeciwko któremu był on wymierzony. Zasadę takiego postępowania możemy przedstawić jako współistnienie trzech elementów (terrorysta, ofiara, cel) i zachodzących między nimi relacji. Polscy badacze problemu (Andrzej Bernard, Albert Pawłowski ...) uważają, że terror dotyczy **przemocy państwowej (silnych wobec słabych)**, a terroryzm dotyczy **przemocy antypaństwowej (słabszych wobec silniejszych)**. Terrorysty tylko w konfliktach etniczno-narodowościowo-religijnych mogą zyskać akceptację szerszego grona ludzi utożsamiających się z wyznaczonymi przez nich celami³⁶.

Najbardziej sprzyjającym powstawaniu zagrożeń militarnych jest terroryzm polityczny, rozumiany jako forma walki politycznej prowadzonej przez określone siły, mające na celu zdobycie lub utrzymanie władzy.

Uwzględniając systematykę przyjętą w podziale zjawiska terroryzmu politycznego przez Schmida i de Graafa, możemy wyróżnić:

- terroryzm powstańczy - jako główny rodzaj terroryzmu politycznego, w którym występują trzy jego odmiany: terroryzm społeczno-rewolucyjny, terroryzm separatystyczny i terroryzm niepodległościowy.

- terroryzm represyjny - rozumiany jako akty gwałtu tajnych organizacji w celu wymuszenia określonych zachowań³⁷;

---

³⁶ Znaczne poparcie dla swoich działań wśród społeczności lokalnych posiadają Irlandczycy z IRA, Baskowie z ETA, Sikhowie z grup terrorystycznych w Pendźbie, fundamentaliści z Muzułmańskiego Frontu Ocalenia (FIS) w Algierii).

³⁷ Np: terroryzm Szwadronów Śmierci, czy też organizacji rasistowskich typu Ku-Klux-Klan.

- terroryzm reżimowy - rozumiany jako represje władzy wobec opozycji.

Podział ten, jakkolwiek nie wyczerpujący znamion problemu, pozwala zwrócić uwagę na szczególne właściwości terroryzmu, jako jednego z najbardziej konfliktogennych czynników społeczno-politycznych, przyczyniającego się do wybuchu konfliktów zbrojnych. Przykładem może być tutaj bliskowschodni terroryzm antyimperialistyczny, którego narodzin należy doszukiwać się w terroryzmie palestyńskim i palestyńskiej intifadzie.

Omawiając wpływ zjawiska terroryzmu, i związanej z nim przemocy, na powstawanie zagrożeń militarnych nie można pominąć nowego tworu jakim są "grupy szturmowe" organizacji o zabarwieniu nacjonalistycznym, neofaszystowskim, czy też młodzieżowych grup np: skinhedów. Są to bojówki zazwyczaj o orientacji prawicowo-radykalnej z dużą domieszką nacjonalizmu. Motywację ich działań tworzył rasizm, etnocentryzm, wrogość do obcokrajowców, heterofobia³⁸.

Z przedstawionych przyczyn powstawania zagrożeń i konfliktów zbrojnych wynika, że niekorzystny rozwój sytuacji na płaszczyźnie pozamilitarnej prowadzi zazwyczaj do powstawania realnego zagrożenia militarnego, a nawet konfliktu zbrojnego. Będzie to miało miejsce wówczas, gdy jedna ze stron zdecyduje się realizować swój "konfliktowy" cel na drodze przemocy zbrojnej. Przedstawiony wariant podziału przyczyn powstawania zagrożeń militarnych i ich ewentualnych symptomów z pewnością nie jest ostateczny i wyczerpujący, wynika on jednak z przeprowadzonej analizy przyczyn (G) powstawania współczesnych konfliktów zbrojnych i badania rozwoju sytuacji polityczno-militarnej, stosunków

---

³⁸ Przykładem są zajścia w Niemczech, gdzie rozruchy były reakcją na trudności gospodarcze po zjednoczeniu kraju.

wewnętrznych i międzynarodowych w okresie przechodzenia od sprzeczności interesów do konfliktu zbrojnego.

Sprzeczności interesów, celów, dążeń i aspiracji mogą pojawiać się w wielu dziedzinach stosunków wewnętrznych, międzypaństwowych i międzynarodowych. Zdolność interpretowania symptomów pojawiających się zagrożeń oraz podjęcie stosownych działań zapobiegawczych (negocjacje, rokowania, misje dyplomatyczne, misje specjalne, ...) może być skutecznym narzędziem przeciwdziałania im. Brak reakcji, nie podjęcie działań eliminujących przyczyny zagrożeń zarówno w sferze pozamilitarnej jak i militarnej, może doprowadzić do wystąpienia realnego zagrożenia militarnego.

Zagrożenia militarne, ze względu na prawdopodobieństwo ich wystąpienia, możemy podzielić na³⁹:

- hipotetyczne;
- potencjalne;
- realne.

Zagrożenia militarne mogą przybierać różne formy. Najczęściej wymieniane w literaturze przedmiotu badań formy zagrożeń to:

- przewrót wojskowy;
- szantaż militarny;
- akcje zbrojne (zapobiegawcze lub odwetowe);
- prowokacja militarna;
- ograniczone użycie środków przemocy zbrojnej;
- blokada militarna;
- zbrojne starcia graniczne;

---

³⁹ S. Dworecki, *Od konfliktu .... op. cit.* s. 69.

- incydenty graniczne;
- napaść zbrojna grup nieformalnych;
- militarny konflikt w strefie przygranicznej;
- konflikt lokalny na terenie państwa sąsiedniego;
- konflikt między państwami bezpośredniego otoczenia.

Wystąpienie którejkolwiek z tych form zagrożeń świadczy o tym, że strony nie potrafiły, drogą dyplomatyczną lub negocjacji politycznych, doprowadzić do pokojowego zawarcia ugody (porozumienia). Stan taki może wywołać określone skutki, aż do konfliktu zbrojnego włącznie.

O miejscu i roli konfliktów zbrojnych w stosunkach międzynarodowych może świadczyć fakt, że w ciągu 3600 lat cywilizacji ludzkiej naliczono ponad 14 800 konfliktów zbrojnych (z tego ponad 375 tylko w ostatnim półwieczu), które pochłonęły ponad 3,6 mld istnień ludzkich i spowodowały olbrzymie straty materialne⁴⁰.

Karta NZ w art. 2 ust. 4 zobowiązuje członków do powstrzymywania się w swych stosunkach międzynarodowych od groźby użycia siły lub użycia jej przeciwko integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej któregoś państwa (o czym była mowa wcześniej). Jednocześnie w Deklaracji zasad prawa międzynarodowego, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne w 1970 r., wyjaśniono, że działanie wbrew zasadzie zabraniającej użycia siły stanowi pogwałcenie prawa międzynarodowego, a wojna agresywna jest zbrodnią przeciwko pokojowi⁴¹. Uznając ścisły związek

---

⁴⁰ por. E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), *Stosunki międzynarodowe - geneza, struktura, funkcjonowanie*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1994, s. 135.

⁴¹ Deklaracja prawa międzynarodowego podjęta na XXV sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ obejmuje 7 zasad: 1) Państwa powstrzymają się w swych stosunkach międzynarodowych od groźby użycia siły lub jej użycia przeciwko integralności terytorialnej lub niepodległości politycznej któregoś państwa albo w jakikolwiek inny sposób niezgodny z celami ONZ; 2) Państwa będą rozstrzygać swoje spory międzynarodowe

między pokojem i bezpieczeństwem w Europie (lub w świecie) państwa uczestniczące w KBWE przyjęły dokument "Deklarację zasad rządzących stosunkami między państwami uczestniczącymi" w której zobowiązały się do przestrzegania 10 zasad⁴²:

- 1) Suwerenna równość, poszanowanie praw nieodłącznych od suwerenności;
- 2) Powstrzymanie się od groźby użycia siły lub użycia siły;
- 3) Nienaruszalność granic;
- 4) Integralność terytorialna państw;
- 5) Pokojowe załatwianie sporów;
- 6) Nieingerencja w sprawy wewnętrzne;
- 7) Poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności łącznie z wolnością myśli, sumienia, religii i przekonań;
- 8) Równouprawnienie i prawo narodów do samostanowienia;
- 9) Współpraca między państwami;
- 10) Wykonywanie w dobrej wierze zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego.

Rozszerzenie Deklaracji ONZ przez Zasady KBWE ma spełniać funkcje prewencyjne i zapobiegać powstawaniu konfliktów w związku z kwestionowaniem granic oraz zapewnić respektowanie prawa człowieka.

środkami pokojowymi w taki sposób aby nie dopuścić do zagrożenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz sprawiedliwości; 3) Państwa nie będą uciekały się do ingerencji w sprawy należące do kompetencji wewnętrznej któregośkolwiek państwa, zgodnie z Kartą NZ; 4) Obowiązek współpracy między państwami, zgodnie z Kartą NZ; 5) Zasada równouprawnienia i samostanowienia narodów; 6) Zasada suwerennej równości państw; 7) Państwa będą wykonywać w dobrej wierze zobowiązania przyjęte przez siebie, zgodnie z Kartą NZ.

⁴² Zasady te są dostosowaniem norm prawnych i politycznych do warunków europejskich i opierają się na Deklaracji prawa międzynarodowego przyjętych na XXV sesji ZG ONZ.

W świetle powyższego, biorąc jeszcze pod uwagę że prawie wszystkie państwa świata należą do ONZ, znamienne jest to, że tylko od 1946 r. toczyło się ponad 375 konfliktów zbrojnych, z których żaden nie był formalnie wypowiedzianą wojną⁴³.

Europa (poza wojną domową w Grecji i Irlandii, walkami na Cyprze i działaniami Basków dążących do autonomii) mogła do 1991 r. (wybuch wojny w byłej Jugosławii) cieszyć się pokojem⁴⁴. W tym czasie w Ameryce Środkowej i Południowej w walkę zaangażowane były: Kolumbia, Salwador, Gwatemala, Nikaragua i Peru; w Afryce działania wojenne obejmowały: Angolę, Czad, Etiopię, Liberię, Maroko, Saharę Zachodnią, Mozambik, Somalię, Rwanę, RPA, Sudan i Ugandę; w Azji Południowej⁴⁵ konflikty zbrojne toczyły się m.in. na terytoriach: Chin, Afganistanu, Bangladeszu, Indii, Pakistanu, Myanmaru i Sri Lanki; na Dalekim Wschodzie strefą walk objęte były: Wietnam, Korea, Kambodża, Indonezja, Laos i Filipiny; na Bliskim Wschodzie zaś w konflikt uwikłane były: Irak, Iran, Izrael, Liban i Turcja.

Pomimo tego, że konflikty te nie groziły bezpośrednio wybuchem wojny światowej, sprzyjały jednak wyścigowi zbrojeń, wywołując w niektórych przypadkach groźbę użycia broni masowego rażenia. Nade wszystko są to wojny okrutne, mordercze i niszczące dla uczestniczących w nich narodów. Wystarczy przypomnieć, że w wojnie koreańskiej (1950-1953) zginęło około 1,9 mln osób; w Wietnamie zginęło prawdopodobnie około 4 mln ludzi; w Afganistanie ponad 1 mln, podobnie jak w wojnie

---

⁴³ S. Dworecki, T. Kęsoń, *Konflikty zbrojne na świecie*, AON, Warszawa 1995.

⁴⁴ S. Dworecki, T. Kęsoń, *Konflikty zbrojne w Europie i na Bliskim Wschodzie*, Wyd. WLiOP, Warszawa 1996.

⁴⁵ S. Dworecki, T. Kęsoń, *Konflikty zbrojne w Azji*, ATKA, Warszawa 1996.

Indii z Pakistanem (1947 r.); Iran stracił w wojnie z Irakiem blisko 0,9 mln ludzi. Należy przy tym zaznaczyć, że nastąpił znaczny przyrost ofiar wśród ludności cywilnej. O ile w wojnie koreańskiej stanowili oni 60 % ogólnej liczby zabitych, to w wojnie wietnamskiej liczba ta wzrosła do 70%. Z kolei w Nigerii podczas wojny domowej (1967-1970) zmarło śmiercią głodową 2 mln ludzi (w prowincji Biafra), w wojnie plemiennej w Rwandzie wymordowano ok. 1 mln. członków plemion Tutsi i Hutu.

Tak więc konflikty zbrojne są najtragiczniejszą formą realizacji interesów w stosunkach międzynarodowych. Obserwując to co się dzieje w Czeczenii, i co miało miejsce w byłej Jugosławii, należy dążyć do budowania podstaw do pokojowego rozstrzygnięcia spornych problemów w stosunkach międzynarodowych.

Wzrost liczby konfliktów toczących się w świecie nie pozostaje bez pośredniego lub bezpośredniego wpływu na nasze bezpieczeństwo. W świetle powyższego można stwierdzić, iż współcześnie najważniejszym i najdonioślejszym zadaniem stojącym przed nami, przed całą ludzkością, jest zapewnienie sobie bezpiecznego bytu i rozwoju, suwerennego traktowania państwa w stosunkach międzynarodowych, zagwarantowania nienaruszalności granic i integralności terytorialnej. Warunkiem koniecznym do tego jest zapobieganie wszelkiego rodzaju zagrożeniom⁴⁶, w tym i zagrożeniom militarnym, które mogą doprowadzić do kryzysu wewnętrznego, międzypaństwowego lub międzynarodowego, a nawet do konfliktu zbrojnego.

---

⁴⁶ Zob.: S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994, s. 10 -32.

3. BADANIE ROZWOJU STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH W ASPEKCIE PROGNOZOWANIA ZAGROŻEŃ MILITARNYCH

Ponieważ źródła zagrożeń bezpieczeństwa państw mają nie tylko wymiar militarny, ale pojawiają się głównie na podłożu ekonomicznym, politycznym, etnicznym społecznym, religijnym, ekologicznym i psychologicznym - mogącym skutkować militarnie, niezbędne jest dysponowanie narzędziem umożliwiającym monitorowanie rozwoju sytuacji we wszystkich dziedzinach życia wewnętrznego i międzynarodowego państwa, a zwłaszcza sytuacji polityczno-militarnej. Narzędzia szczególnie ułatwiającego identyfikowanie symptomów zagrożeń i zapobieganie im, oraz pojawiających się objawów narastania zagrożenia militarnego i skutecznego przeciwdziałania.

Ideę proponowanej metody badania zjawisk konfliktogennych przedstawia rys. 3.1.¹

Przez sytuację polityczno-militarną rozumieć należy taki obraz ogólnej sytuacji społecznej, w którym uwzględniałoby się trzy jej aspekty²:

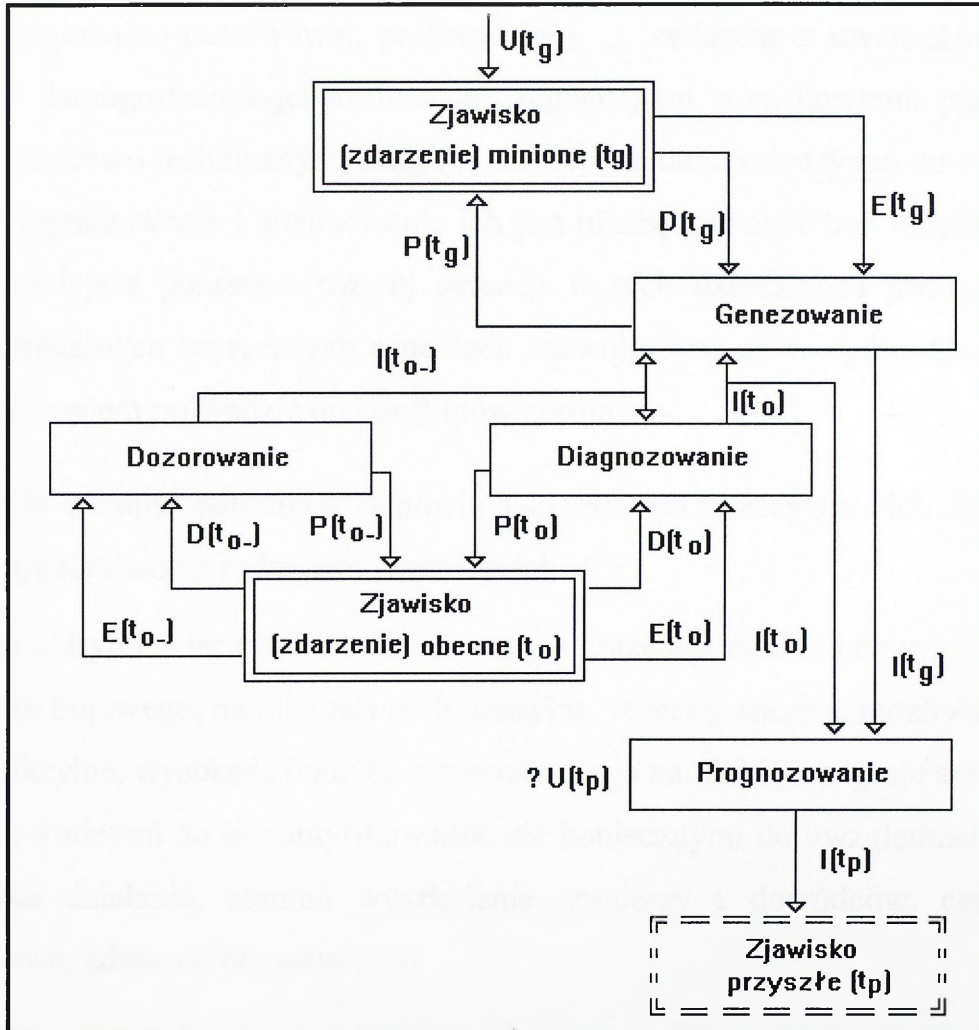
- nadrzędne cele społeczne i sposoby ich realizacji w państwach określonego regionu;
- stan sił zbrojnych w poszczególnych państwach;
- koncepcje użycia sił zbrojnych.

---

¹ S. Dworecki, *Od konfliktu ...* op. cit. s. 90.

² A. Madejski i inni, *Prognozowanie obronne*, AON, Warszawa 1993, s. 14.

Wymienione elementy sytuacji polityczno-militarnej nie są symetryczne, współczynniki korelacji między nimi są różne.

Rys. 3.1. Idea metody badania zjawiska (zdarzenia, procesu)

U - uwarunkowania (okoliczności, sytuacje); P - pytanie dlaczego tak?; D - zbiór informacji identyfikujących objawy; E - zbiór opisujący stan badanego zjawiska; I - uzasadnienie stanu i zjawiska (dlatego bo ...); t - chwila odnosząca się do: o - diagnozowania; o- - dozorowania; g - genezowania; p - prognozowania.

Najobszerniejsze są nadrzędne cele społeczne, rozumiane jako reprezentatywne dla funkcjonowania społeczeństwa hasła firmujące różnorodne przejawy jego aktywności: politycznej, gospodarczej, religijnej, kulturowej, regionalno-państwowej, prokreacyjnej, ..., związane z uwarunkowaniami demograficzno-geograficznymi, tendencjami rozwojowymi, postępem naukowo-technicznym, tradycją, zobowiązaniami międzynarodowymi itd. Prognozowanie i analizowanie ich jest niezbędne, choć bez wątpienia najtrudniejsze ponieważ rozwój sytuacji w tych dziedzinach przesądza o ewentualnych krytycznych aspektach rozwoju sytuacji w ogóle. Często mogą bowiem prowadzić do konfliktów zbrojnych.

Siły zbrojne natomiast stanowią taki element rzeczywistości, który cechuje się dwoma rodzajami właściwości:

a) ostrymi i łatwymi do liczbowego wyrażenia: stan osobowy, ilość sprzętu bojowego, możliwości mobilizacyjne, rezerwy sprzętu, możliwości produkcyjne, wysokość budżetu przeznaczonego na funkcjonowanie armii;

b) trudnymi do skwantyfikowania, ale koniecznymi do uwzględnienia: taktyka działania, stopień wyszkolenia żołnierzy i dowódców, cechy osobowe, zdolność do poświęceń.

Tak więc siły zbrojne i koncepcje ich użycia stanowią niezwykle ważne elementy w ocenie sytuacji polityczno-militarnej. Mimo że nie są równoważne, jeżeli chodzi o złożoność przedmiotowo-problemową, nadrzędnym celom społecznym, to jednak ich znajomość i wyróżnienie w procesie prognozowania zagrożeń militarnych jest niezbędne, gdyż stanowią instrument wykorzystywany we wszystkich dziedzinach stosunków międzynarodowych.

Proponowana metoda badania zjawisk konfliktogennych obejmuje diagnozowanie, dozorowanie, genezowanie i prognozowanie.

3.1. DIAGNOZOWANIE

Diagnozowanie jest to identyfikowanie (rozpoznawanie) badanego zjawiska w konkretnej chwili " t_0 " jego trwania i umożliwia sformułowanie diagnozy, tj. odpowiedzi na pytanie: jak jest i dlaczego tak jest ?

Wiarygodne diagnozowanie polega na:

- ustaleniu jak największej liczby relacji, związków przyczynowo-skutkowych i sprzężeń zwrotnych między uczestnikami badanego zjawiska;
- rzetelnym określeniu (odwzorowaniu) stanu faktycznego;
- identyfikacji przyczyn zaistnienia określonego stanu.

3.2. DOZOROWANIE

Dozorowanie polega na ciągłej obserwacji zdarzeń zachodzących w badanym procesie, a tym samym na ciągłym uaktualnianiu postawionej diagnozy lub stawianiu diagnoz chwilowych wynikających z pojawiania się nowych istotnych dla przebiegu badanego zjawiska procesów. Jest ono prowadzone równocześnie z diagnozowaniem. Dozorowanie więc powinno odbywać się z jak najmniejszą zwłoką czasową i obejmować maksymalną ilość zdarzeń składających się na dany proces. Prowadzący dozorowanie musi pamiętać, że objawy poszczególnych zdarzeń mogą

ulegać zmianie: zmniejszanie intensywności, zanikanie lub pojawianie się nowych; osłabiać lub wzmacniać inne przyczyny mające wpływ na przebieg interesujących go procesów.

W zależności od sposobu prowadzenia dozoru różniemy:

- dozowanie równoległe - badania prowadzone są w ten sposób, że ich wyniki, potrzebne do postawienia diagnozy chwilowej, otrzymywane są w tej samej chwili (t_0);

- dozowanie sekwencyjne - badania potrzebne do postawienia diagnozy chwilowej prowadzi się w ten sposób, że ich wyniki otrzymuje się kolejno (niejednocześnie), a diagnozę chwilową opracowuje się na podstawie wyników dotyczących zdarzeń poprzednich i następujących po nich. Jednocześnie dąży się aby czas prowadzenia całego cyklu badań dozujących był możliwie krótki, co uwiarygodnia diagnozę. Diagnozowanie to obejmuje zarówno pojedyncze zdarzenia jak i ciągi (pasma) zdarzeń³.

Dozowanie sekwencyjne jest rozszerzeniem dozowania równoległego i umożliwia wychwycenie incydentalnych objawów, które uzupełniają uzyskiwane wyniki i pozwalają na rozszerzenie zakresu interpretacji stwierdzonych prawidłowości i związków przyczynowo-skutkowych, umożliwiającą określenie charakteru (trendów, kierunków zmian) badanego procesu.

---

³ Pasma zdarzeń - to zespół zdarzeń (czynów) następczych, zazębiających się kolejno częściami swych chwil. (wg. T. Pszczołkowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wyd. Ossolineum, Wrocław 1978, s. 294.)

3.3. GENEZOWANIE

Genezowanie polega na badaniu faktów (zjawisk, zdarzeń) zaistniałych w przeszłości, składających się na pasmo zdarzeń lub mogących mieć wpływ na jego przebieg i charakter. Ma ono na celu odtworzenie przebiegu zmian badanego zjawiska i określenia okoliczności jego zaistnienia, wychwycenia prawidłowości i związków przyczynowo-skutkowych jego rozwoju. Uzyskane w wyniku genezowania rezultaty powinny wyjaśniać dlaczego zaistniała dana sytuacja, czy istnieją zależności przyczynowo-skutkowe, bądź logiczne wynikanie następstw zdarzeń przeszłych na teraźniejszy skutek. Wyniki genezowania, oparte na diagnozie sytuacji w chwili " t_0 " i chwilach poprzedzających " t_x ", uwzględniające znajomość uwarunkowań w jakich odbywały się zdarzenia (pasma zdarzeń), są materiałem niezbędnym do analizowania właściwości i charakteru zmian w badanych procesach społecznych i ułatwiającym ich prognozowanie.

3.4. PROGNOZOWANIE

Prognozowanie jest to określenie prawdopodobnego dalszego rozwoju badanego procesu (zdarzenia, zjawiska), który praktycznie może nastąpić w przyszłości. Prognozowanie powinno opierać się na diagnozowaniu, dozorowaniu i generowaniu. Pomimo że prognoza dotyczy przyszłości, to przedmiot prognozy ma zazwyczaj swą teraźniejszość i przeszłość. "Rozważanie o przyszłości przedmiotu prognozy bez znajomości jego stanu aktualnego na ogół nie ma sensu⁴". Przeszłość natomiast może

---

⁴ T. Pszczółkowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wyd. Ossolineum, Wrocław 1978, s 71.

udzielić odpowiedzi o trendach rozwojowych, uwarunkowaniach zaistnienia związków przyczynowo-skutkowych, sposobach rozwiązywania podobnych zdarzeń. Od rezultatów badań poprzedzających prognozowanie zależy trafność prognozy (tzn. jak duże jest prawdopodobieństwo tego, że prognozowany przez nas rozwój sytuacji rzeczywiście będzie miał miejsce w przyszłości).

Prognozowanie procesów politycznych i społecznych w tym prognozowanie zagrożeń militarnych jest szczególnie trudne, ponieważ bardzo ważnym z punktu widzenia wiarygodności prognozy jest stopień realności wystąpienia prognozowanych uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na środowisko procesu w okresie od " t_0 " do " t_p ", a zwłaszcza w czasie prognozowanym " t_p ". Poprawnie przeprowadzone prognozowanie zagrożeń militarnych powinno dostarczyć danych odnośnie charakteru przyszłych konfliktów zbrojnych, potencjalnego nieprzyjaciela, jego sił zbrojnych, możliwych do realizowania przez niego celów.

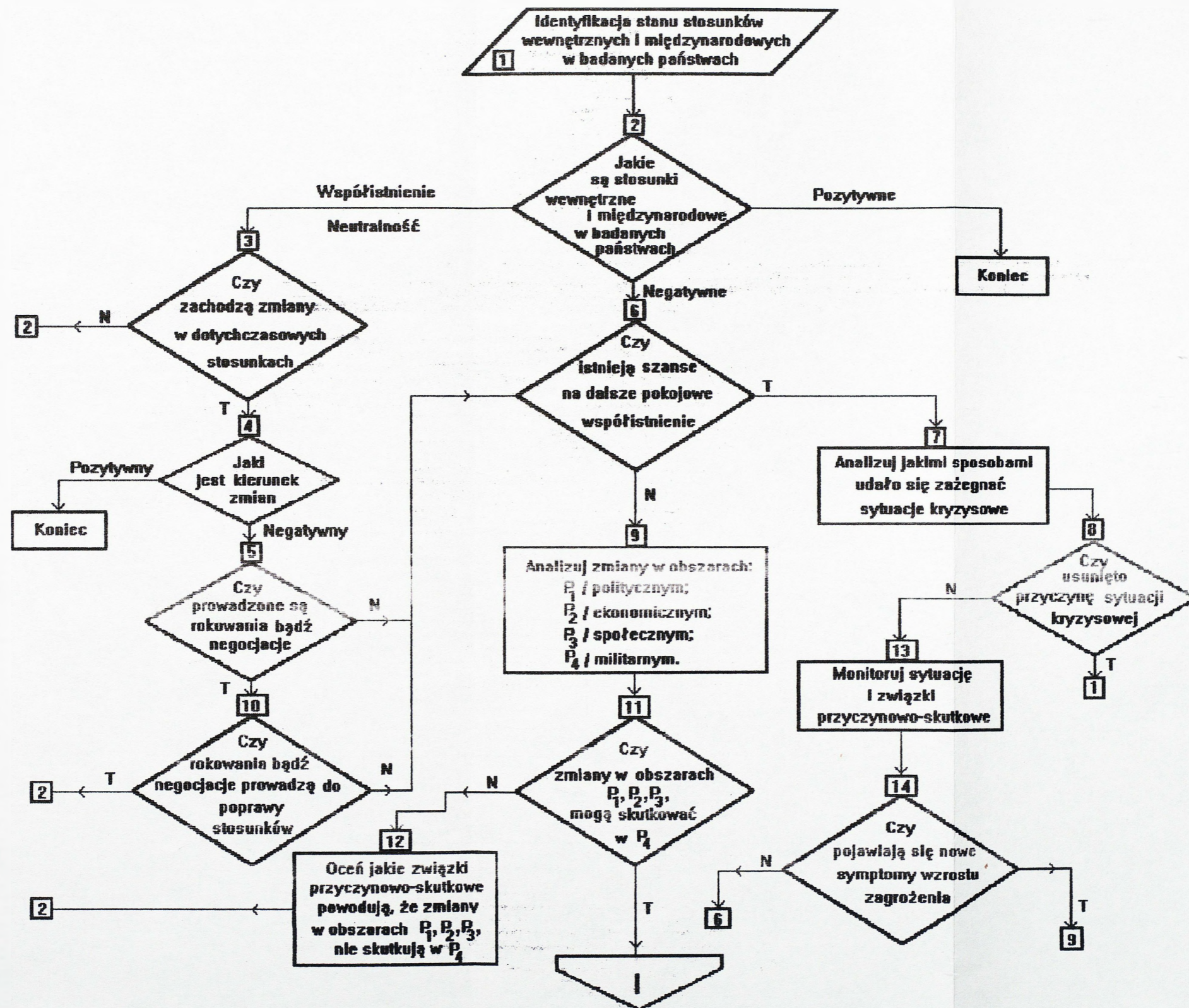
Subiektywizm wynikający z prawdopodobieństwa powstania zagrożenia militarnego powoduje, że koniecznym staje się w czasie prognozowania sięganie do zjawisk pierwotnych. Dla zagrożeń pierwotna jest bez wątpienia sytuacja w jakiej mogą one powstać. Dlatego też niezbędnym jest prowadzenie monitorowania i prognozowania pewnego aspektu sytuacji ogólnej, a mianowicie sytuacji polityczno-militarnej w jakiej mogą, ale nie muszą, wystąpić różne formy zagrożeń militarnych bądź zagrożeń w pozostałych sferach stosunków międzynarodowych, mogących skutkować zagrożeniami militarnymi.

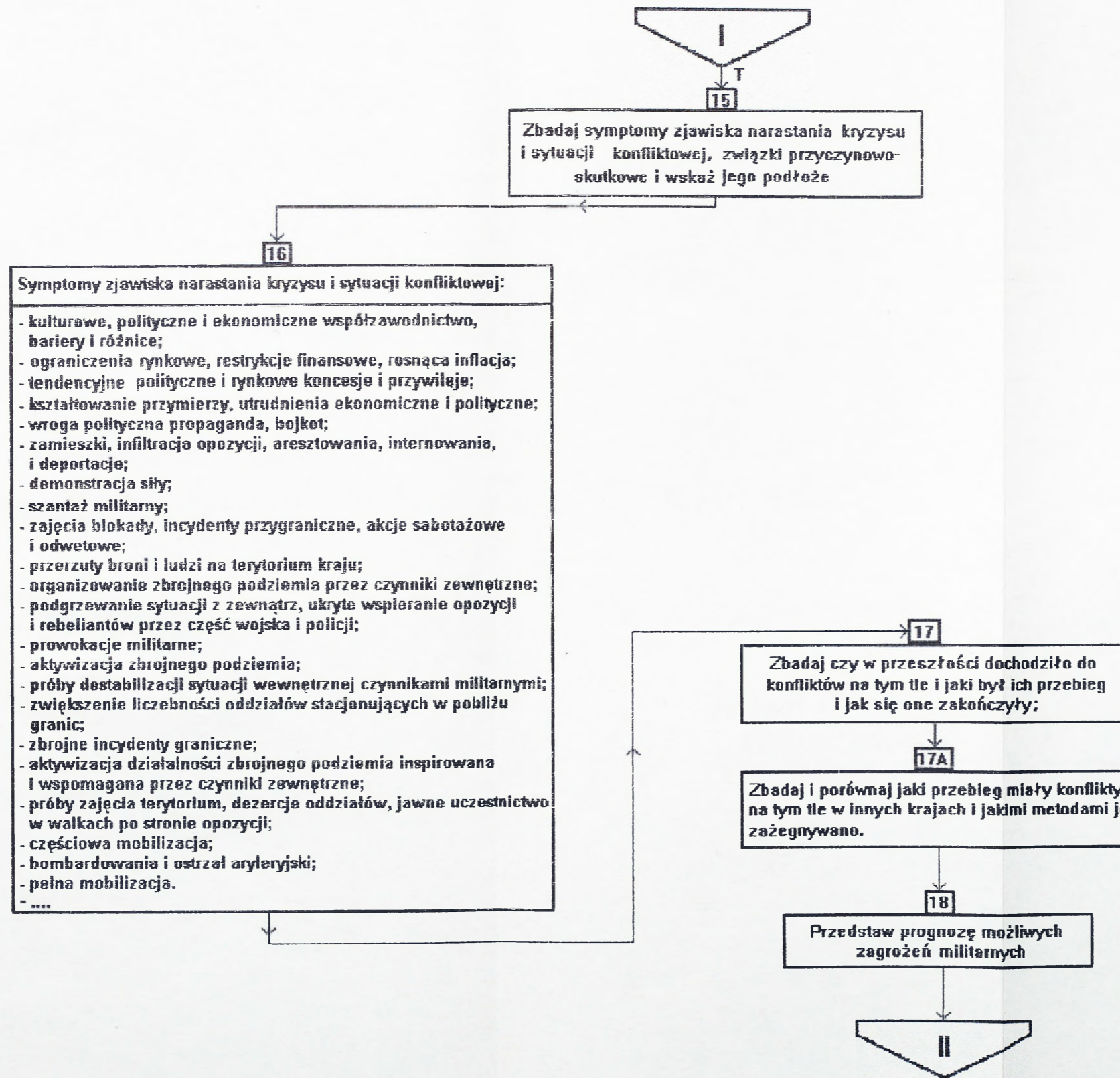
4. ALGORYTM MONITOROWANIA ROZWOJU STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH

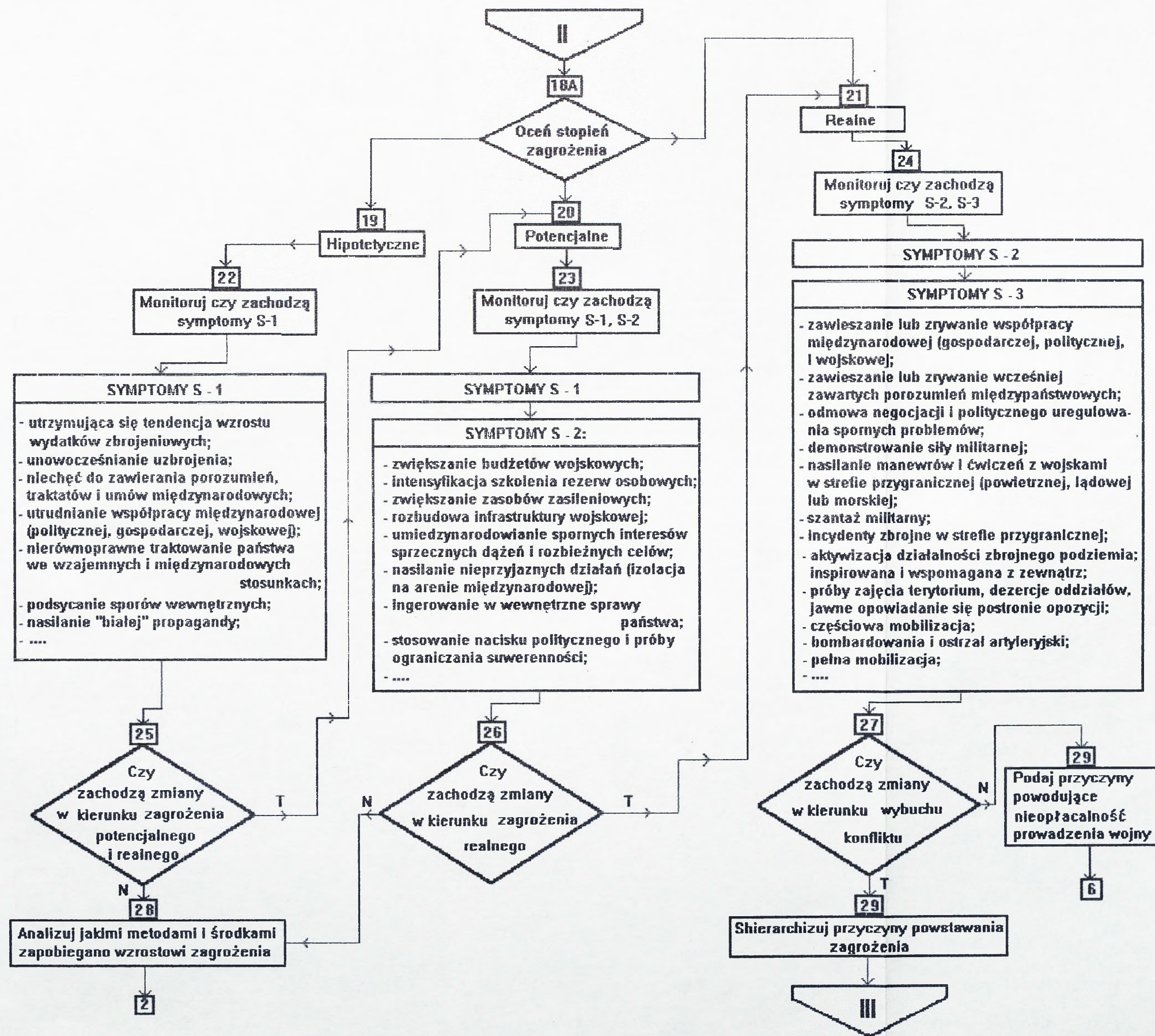
Proponowany algorytm monitorowania rozwoju sytuacji polityczno-militarnej (rys. 4.1) uwzględnia wszystkie fazy rozwoju stosunków między dowolnymi uczestnikami stosunków wewnętrznych jak i międzynarodowych, na drodze ich negatywnego rozwoju od pokojowego współistnienia do wojny (rys. 4.2). Nie można bowiem bagatelizować żadnych zjawisk i zdarzeń - zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych - mogących mieć wpływ na pojawienie się zagrożeń militarnych bezpieczeństwa państwa. Przedstawiony algorytm spełnia wymogi idei badania zjawisk konflikto-gennych. Umożliwia on metodyczne prowadzenie badań zjawisk, zdarzeń i procesów rozwoju sytuacji, a w szczególności:

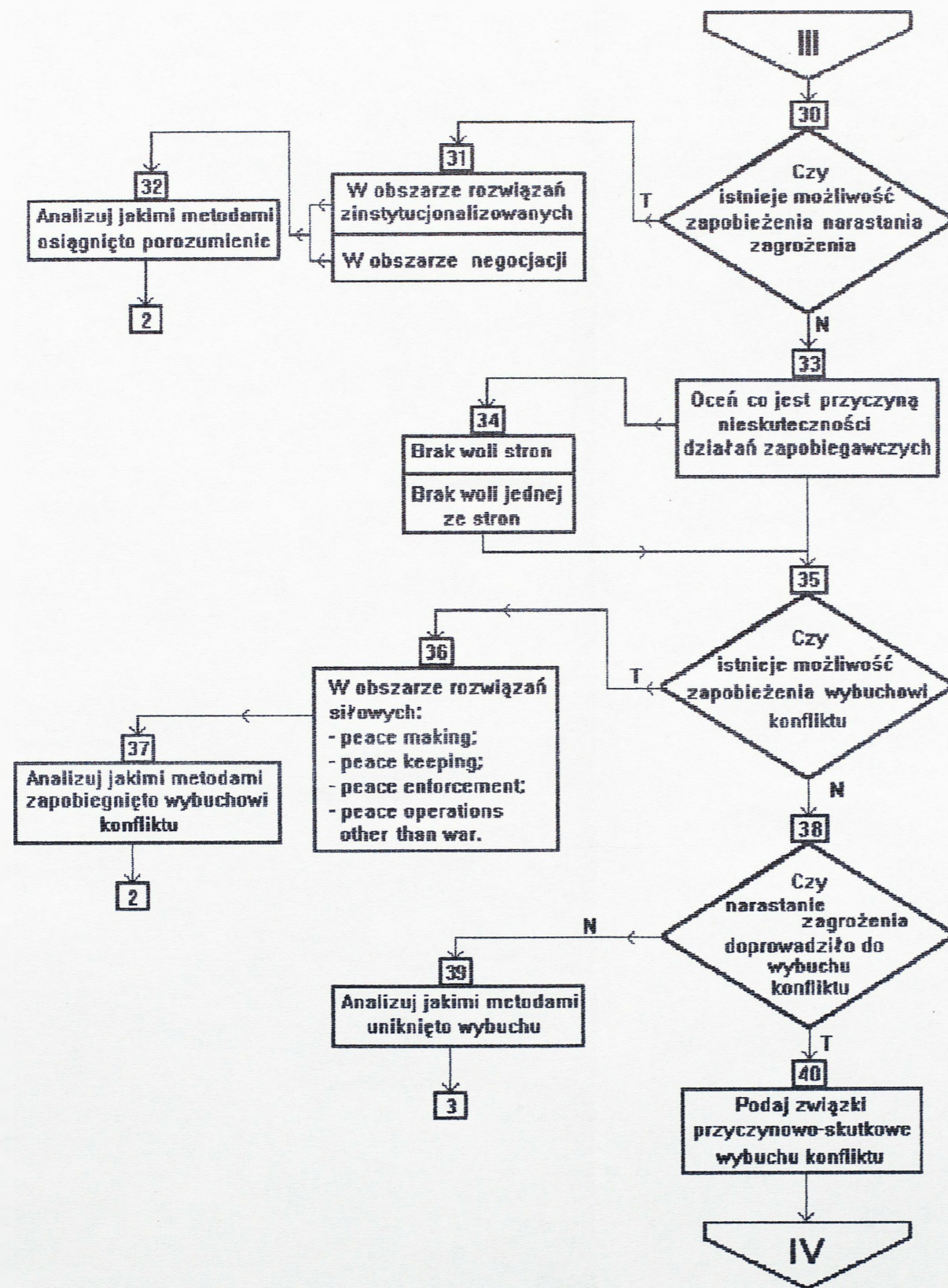
- a) diagnozowanie zjawisk i zdarzeń;
- b) genezowanie zjawisk i zdarzeń;
- b) ustosunkowanie się do nich w przeszłości (retrospekcję);
- c) dozorowanie (obserwowania) bieżących zmian zachodzących w procesach;
- d) określenie teoretycznie możliwych i praktycznie prawdopodobnych zmian (prognozowania) w procesie rozwoju sytuacji.

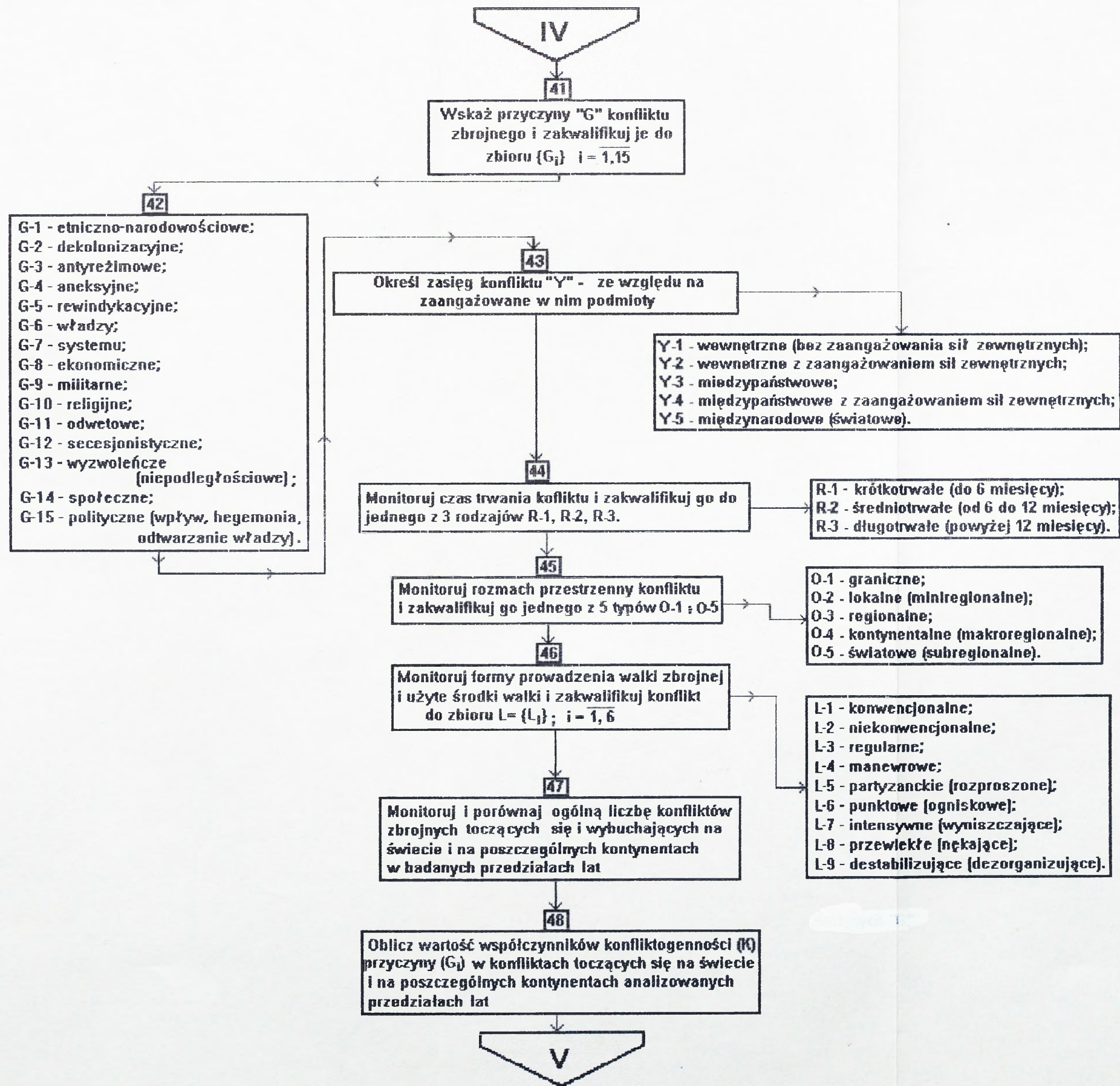
Algorytm ten umożliwia zbudowanie modelu analitycznego badania zjawisk społecznych, prowadzenie analiz ilościowych i jakościowych współczesnych konfliktów zbrojnych oraz rozwoju sytuacji na podłożu politycznym, ekonomicznym, społecznym, kulturowym, psychologicznym, ekologicznym, itp.).

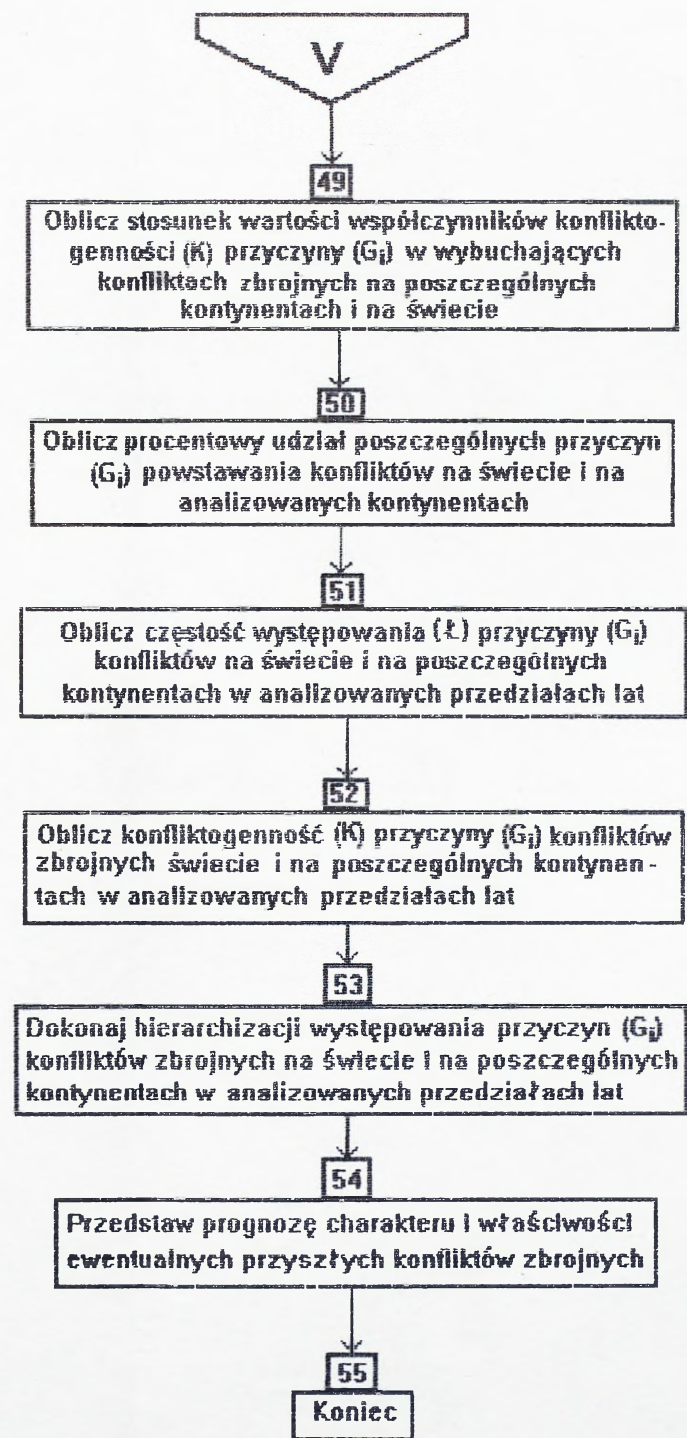

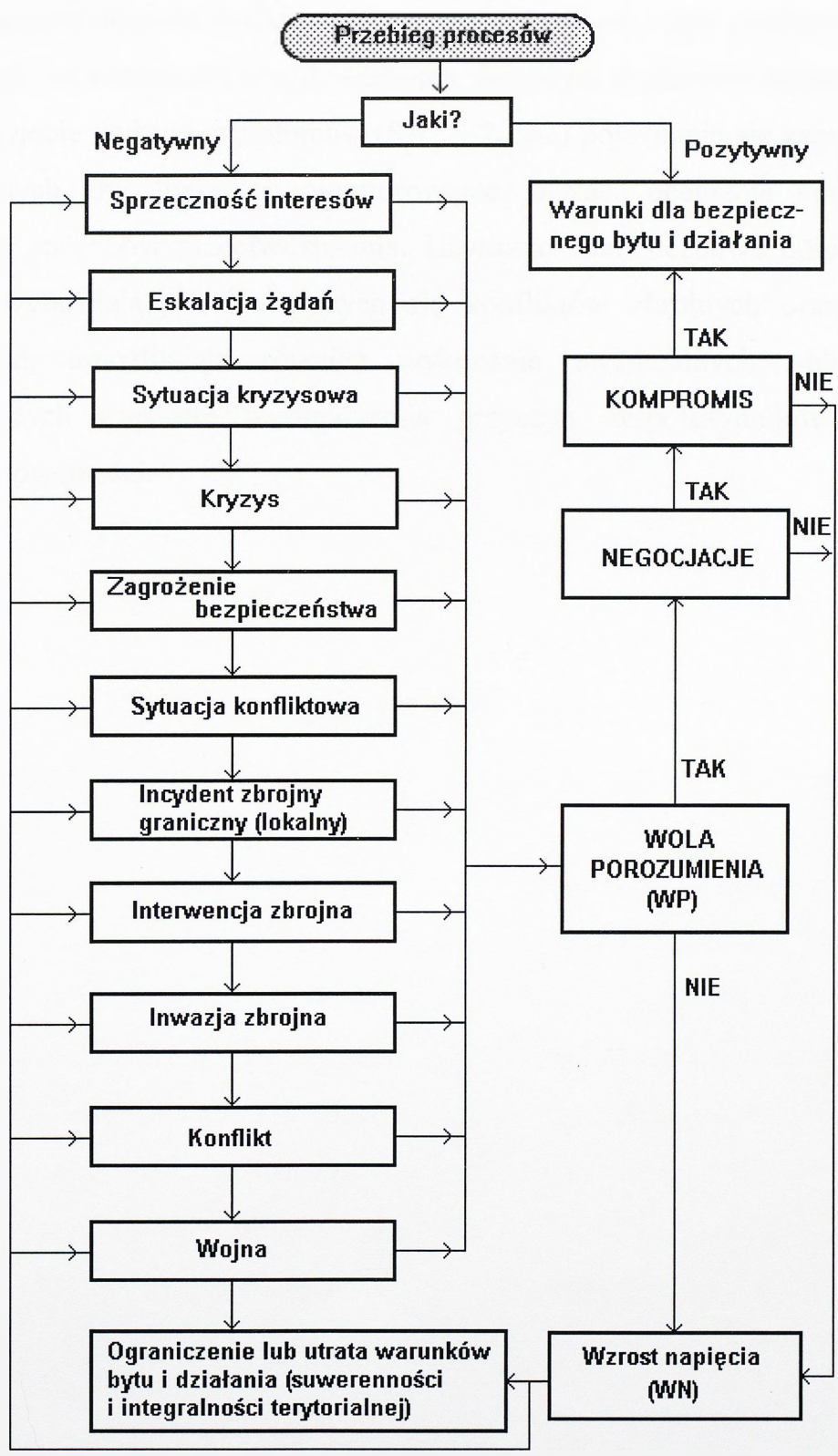

Rys. 4.1. Algorytm monitorowania rozwoju sytuacji polityczno-militarnej.

Rys. 4.2. Model rozwoju stosunków międzynarodowych

Algorytm ułatwia wskazywanie symptomów i przyczyn powstawania zagrożeń we wszystkich ww. dziedzinach, mogących skutkować militarnie.

Przyjęcie wykazu symptomów (S-1, S-2, S-3) pojawiania się zagrożeń militarnych umożliwia ich monitorowanie, bieżące ocenianie i poszukiwanie sposobów przeciwdziałania. Uzyskane dane liczbowe odnośnie ilości wybuchających i toczących się konfliktów zbrojnych oraz ich przyczyn, umożliwiają również wykonanie ewentualnych obliczeń dotyczących częstości występowania przyczyn, współczynników ich konfliktogenności.

PODSUMOWANIE

Rozwój międzynarodowych stosunków polityczno-militarnych może stwarzać szanse dla pokojowego współistnienia podmiotów tych stosunków, może nic w nich nie zmieniać, ale może też wywoływać zagrożenia dla pokojowego współistnienia i partnerskiej współpracy. Ten ostatni wariant jest szczególnie niekorzystny dla bezpieczeństwa międzynarodowego, w tym bezpieczeństwa i suwerenności Polski. Dlatego tak ważne jest śledzenie rozwoju międzynarodowych stosunków polityczno-militarnych i ich analizowanie z punktu widzenia możliwości zaistnienia zagrożeń militarnych. W tym celu został opracowany algorytm monitorowania sytuacji międzynarodowej. Istota jego polega na tym, aby systematycznie odwzorowywać fakty (zdarzenia, zjawiska i procesy) mogące wskazywać na powstawanie potencjalnych zagrożeń. Bardzo istotne jest również, aby informacje pochodziły nie tylko z wiarygodnych źródeł, ale również żeby były zweryfikowane (potwierdzone). Zebrane w ten sposób dane podlegają analizie z punktu widzenia identyfikacji związków przyczynowo-skutkowych. Wyniki tych badań posłużą nie tylko do prognozowania potencjalnych zagrożeń militarnych w rozwoju sytuacji polityczno-militarnej na świecie, ale i do określenia kierunku i skali tych zagrożeń. Na ich podstawie możliwe będzie prognozowanie właściwości przyszłych ewentualnych konfliktów zbrojnych, to z kolei powinno stanowić podstawę do kreowania polityki bezpieczeństwa zbiorowego oraz budowania systemu bezpieczeństwa międzynarodowego.

BIBLIOGRAFIA

- [1]. BALCEROWICZ B. i inni, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 1996.
- [2]. *Bliski Wschód dokumentacja konfliktu*, PAP, Warszawa 1983.
- [3]. CESARZ Z., *Współczesne problemy polityczne świata*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1993.
- [4]. CIBOROWSKI L., *Ocena zagrożenia obszaru Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 1993.
- [5]. CZUBAN W. W., *Rosja w systemie współczesnych stosunków polityczno-wojskowych*, *Wojenna Mysl* nr 4/93, Moskwa 1993r.
- [6]. DOBRACZYŃSKI M., *Sprzężenie polityczno-gospodarcze w skali międzynarodowej*, *Sprawy Międzynarodowe* nr 6/1986.
- [7]. DWORECKI S., *Charakterystyka zagrożeń militarnych*, *Wojsko i Wychowanie* nr 6/94.
- [8]. DWORECKI S., *Aspekty militarne stosunków międzynarodowych*, AON, Warszawa 1996.
- [9]. DWORECKI S., KĘSOŃ T., STĘPAK J., *Modelowe badania zagrożeń bezpieczeństwa Polski (cz. I, II, III)*, AON, Warszawa 1994.
- [10]. GAŁGANEK A., *Zmiana w globalnym systemie międzynarodowym. Supercykle i wojna hegemoniczna*, Wyd. UAM, Poznań 1992.
- [11]. KĘSOŃ T., *Charakter współczesnych konfliktów zbrojnych*, w: *Problemy techniki uzbrojenia i radiolokacji - Materiały z IV Konferencji Naukowo-Technicznej - Rynia 1995, Zeszyt 54, WITU 1995.*

- [12]. KĘSOŃ T., *Współczesne konflikty zbrojne w Europie i Azji*, AON, Warszawa 1995.
- [13]. KĘSOŃ T., *Współczesne konflikty zbrojne na świecie (z wyłączeniem Europy i Azji)*, AON, Warszawa 1995.
- [14]. KĘSOŃ T., *Analiza punktów zapalnych i konfliktów zbrojnych na świecie w latach 1946 - 1995*, AON, Warszawa 1996r.
- [15]. KINASIEWICZ M., *Analiza sytuacji militarnej w Europie*, AON, Warszawa 1990.
- [16]. KISIELEWSKI T. A., *Nowy konflikt globalny*, PAN-INSP, Warszawa 1993.
- [17]. KOSTECKI W. i inni, *Problemy badań nad konfliktami i pokojem*, PISM, Warszawa 1990.
- [18]. KULISZ M., *Wpływ taktycznych środków walki na właściwości konfliktów zbrojnych na obszarze Polski*, Rozprawa doktorska, AON, Warszawa 1996.
- [19]. ŁOŚ-NOWAK T. (red), *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992.
- [20]. MADEJSKI A. i inni, *Ocena i prognoza zagrożeń polityczno-militarnych RP oraz właściwości przyszłych działań wojennych*, AON, Warszawa 1992.
- [21]. MADEJSKI A. i inni, *Prognozowanie obronne*, AON, Warszawa 1993.
- [22]. MADEJSKI A., ZIELIŃSKI J., *Prognoza sytuacji polityczno-militarnej i wynikających z niej zagrożeń RP*, AON, Warszawa 1994.

- [23]. ROTFELD A., D., *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*, PISM Warszawa 1990.
- [24]. SIENKIEWICZ P., *Modelowanie sytuacji kryzysowych i konfliktów*, Praca n-b pk. "Teoria", cz I-III, AON, Warszawa, 1995.
- [25]. SIENKIEWICZ P., *Modelowanie systemowe w analizie sytuacji polityczno-militarnych*, wykład AON 05.06.1994.
- [26]. STĘPAK J., *Diagnozowanie sytuacji międzynarodowej w aspekcie bezpieczeństwa militarnego Polski*, AON, Warszawa 1995.
- [27]. STĘPAK J., *Prognoza zagrożeń Rzeczypospolitej Polskiej - metodyka wartościowania faktów, wydarzeń, zjawisk i tendencji w stosunkach międzynarodowych w aspekcie zagrożenia militarnego Polski*, AON, Warszawa 1994.
- [28]. STĘPAK J., *Hierarchizacja i wartościowanie stosunków międzynarodowych w środowisku międzynarodowym Polski*, AON, Warszawa 1995.
- [29]. STĘPAK J., *Prognoza obronności Polski do 2010. Prognoza zagrożenia militarnego Polski do 2010, Podział i charakterystyka zagrożeń militarnych bezpieczeństwa RP*, AON, Warszawa 1994.
- [30]. STĘPAK J., *Prognoza obronności Polski do 2010. Prognoza zagrożenia militarnego Polski do 2010, Charakterystyka państw bezpośredniego sąsiedztwa z Polską*, AON, Warszawa 1994.
- [31]. TRENIN D. V., *Powiązania bezpieczeństwa transatlantyckiego i europejskiego: Prognozy operacji pokojowych*, Wyd. AON, Warszawa 1993.

